

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการวิจัย ประกอบด้วยสาระสำคัญ ดังนี้

1. ความเป็นมาของทฤษฎีระบบ
 - 1.1 ความหมายของระบบ
 - 1.2 หลักการและแนวคิดของทฤษฎีระบบ
 - 1.3 รูปแบบของวิธีระบบ (System approach model)
2. แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยนำเข้าที่จะส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา
 - 2.1 ด้านผู้บริหาร
 - 2.2 ด้านครู
 - 2.3 ด้านหลักสูตร
 - 2.4 ด้านอาคารสถานที่
 - 2.5 ด้านงบประมาณ
 - 2.6 ด้านสื่อการเรียนการสอน
3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการที่จะส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา
 - 3.1 ด้านการบริหารจัดการ
 - 3.2 ด้านการนิเทศการศึกษา
 - 3.3 ด้านกระบวนการเรียนการสอน
 - 3.4 ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน
4. การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์
 - 4.1 ประวัติการศึกษาของสงฆ์
 - 4.2 การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. ความเป็นมาของทฤษฎีระบบ

การที่จะศึกษาถึงองค์การ โดยเน้นเฉพาะโครงสร้างตามแนวคิดของนักวิชาการกลุ่มการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ หรือเน้นเฉพาะการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์ย่อมมีปัญหา เพราะไม่ครอบคลุมพฤติกรรมองค์การทั้งระบบ ทฤษฎีระบบเป็นทฤษฎีที่มีขอบเขตครอบคลุมพฤติกรรมทุกส่วนขององค์การ ทำให้สามารถอธิบายพฤติกรรมองค์การได้ทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่มและระดับองค์การ ทฤษฎีนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อการบริหารเป็นอย่างมาก

การนำเอาแนวคิดของวิธีการเชิงระบบ (System approach) มาใช้ในการบริหารด้วยเหตุผลที่ว่า ในปัจจุบันองค์การมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อนมากขึ้น จึงยากที่จะพิจารณาถึงพฤติกรรมขององค์การ โดยให้ครอบคลุมได้หมดทุกแง่มุม ทำให้นักวิชาการบริหารทฤษฎีองค์การสมัยใหม่หันมาศึกษาเรื่องพฤติกรรมองค์การ โดยมีความเห็นว่า องค์การเป็นระบบย่อย ของระบบสังคมซึ่งเป็นระบบใหญ่ จึงต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา

ผู้ที่คิดทฤษฎีระบบ คือ ลูดวิก วอน เบร์ทาลาฟฟี (Ludwing Von Bertalaffy) ซึ่งเป็นนักชีววิทยา เขาเป็นคนแรกที่เขียนหนังสือชื่อ “(General System Theory) โดยนำเอาแนวความคิดมาจากระบบชีววิทยา ซึ่งเป็นระบบเปิดที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมว่า ระบบชีววิทยาที่สมบูรณ์ จะช่วยให้ทั้งคน สัตว์ และพืช สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ ทั้งในด้านการเรียนรู้ปฏิกิริยาตอบสนอง และการแก้ปัญหา เขามีความเชื่อว่าเป็นเมื่อองค์การเป็นระบบเปิด จึงย่อมมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นระบบ มีความเกี่ยวพันต่อกันหลายด้าน หลายระดับ และส่วนต่าง ๆ ขององค์การก็เป็นส่วนสำคัญเท่า ๆ กับตัวขององค์การเอง ดังนั้น ทฤษฎีระบบจะรวมเอาระบบย่อยทุกชนิดทั้งทางด้านชีวภาพ กายภาพ พฤติกรรม ความคิดเกี่ยวกับการควบคุม โครงสร้างเป้าหมายและกระบวนการปฏิบัติงานไว้ด้วยกัน

1.1 ความหมายของระบบ

ได้มีนักวิชาการ และนักการศึกษาให้ความหมายของคำว่า ระบบ เอาไว้ดังนี้

สมยศ นาวิการ (2529 : 30) ได้ให้ความหมายระบบว่า เป็นระเบียบปฏิบัติที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการขององค์การ

ธงชัย สันติวงษ์ (2533 : 34) กล่าวว่าไว้ว่า ระบบ หมายถึง กลไกการทำงานที่มีการนำเอาปัจจัยต่าง ๆ เข้ามา แล้วดำเนินการแปรสภาพตามกระบวนการผลิต การทำงาน แล้วผลิตเป็นผลผลิตคือ สิ่งของหรือบริหารออกมา

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2538 : 24) กล่าวว่า ระบบ หมายถึง กระบวนการปฏิบัติงานหลาย ๆ อย่างซึ่งเกี่ยวข้องกัน โดยมีจุดมุ่งหมายให้กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขององค์การลุล่วงไป ระบบจึงประกอบด้วยกระบวนการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

อนันต์ เกตุวงษ์ (2543 : 79) กล่าวว่า ระบบ หมายถึง กลุ่มของส่วนประกอบต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์และมีผลซึ่งกันและกัน ในอีกความหมายหนึ่งระบบ คือ สิ่งที่มีอยู่ทั้งหมด โดยการจัดระเบียบและเป็นการรวบรวมสิ่งของต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน

จันทร์านิ สงวนนาม (2545 : 85) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ระบบเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน และมีความเกี่ยวข้องกันในลักษณะที่ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อกระทำกิจกรรมให้ได้ผลสำเร็จตามความต้องการขององค์การ

และให้ความหมายเพิ่มเติมว่า ปัจจุบันคำว่า “ระบบ” เป็นคำกล่าวที่ใช้กันแพร่หลาย โดยทั่วไป เวลาที่กล่าวถึงระบบ เรามักจะต้องคำนึงถึงคำ 3 คำ คือ

1. การคิดอย่างมีระบบ (System thinking) หมายถึง การคิดอย่างมีเหตุผล โดยคิดอย่างรอบคอบถึงผลได้ผลเสียที่จะเกิดขึ้นในภาพรวมและทุก ๆ ภาคส่วนขององค์ประกอบย่อยของระบบว่าต่างก็มีส่วนสัมพันธ์กัน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

2. วิธีปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ (System approach) หมายถึง วิธีการปฏิบัติงานที่เป็นระบบ โดยมีการนำเอาปัจจัยที่จำเป็นต่อการบริหารมาใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ตรงตามเป้าหมายที่กำหนด ทั้งปัจจัย กระบวนการทำงาน และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะมีส่วนสัมพันธ์กันและเป็นผลซึ่งกันและกัน

3. ทฤษฎีระบบ (System theory) เป็นทฤษฎีที่ระบุว่าองค์การประกอบด้วยส่วนประกอบที่เป็นอิสระ และเป็นวิธีการบริหารงานที่จะเพิ่มความเข้าใจ รู้จุดเด่นจุดด้อยในองค์การ เพื่อการพัฒนาและแก้ปัญหาได้มากยิ่งขึ้น

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ระบบนั้น เป็นกลุ่มของส่วนประกอบแต่ละอย่างที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีจุดหมายเพื่อทำให้องค์กรบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

1.2 หลักการและแนวคิดของทฤษฎีระบบ

- 1.2.1 ทฤษฎีระบบมีความเชื่อว่า ระบบจะต้องเป็นระบบเปิด (Open system) กล่าวคือ จะต้องมีการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยได้รับอิทธิพล หรือผลกระทบตลอดเวลาจากสภาพแวดล้อม

- 1.2.2 มีรูปแบบของการจัดลำดับ (The hierarchical model) ในลักษณะของระบบใหญ่ และระบบย่อยที่สัมพันธ์กัน

- 1.2.3 มีรูปแบบของปัจจัยป้อนเข้าและผลผลิต (Input output model) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลของปฏิสัมพันธ์ที่มีกับสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มต้นจากปัจจัย กระบวนการ และผลผลิตตามลำดับ เป็นองค์ประกอบของระบบ

1.2.4 แต่ละองค์ประกอบของระบบจะต้องมีส่วนสัมพันธ์กัน หรือมีผลกระทบต่อ กันและกัน (The entities model) หมายความว่า ถ้าองค์ประกอบของระบบตัวใดตัวหนึ่งเปลี่ยนไป ก็จะต้องมีผลต่อการปรับเปลี่ยนขององค์ประกอบตัวอื่นด้วย

1.2.5 ทฤษฎีระบบเชื่อในหลักการของความมีเหตุผลของสิ่งต่าง ๆ (Cause and effect) ซึ่งเป็นหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ ทฤษฎีระบบไม่เชื่อว่าผลของสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง เกิดจากสาเหตุเพียงสาเหตุเดียว แต่ทฤษฎีระบบเชื่อว่า ปัญหาทางการบริหารที่เกิดขึ้นมักจะมาจากสาเหตุที่มากกว่าหนึ่งสาเหตุ

1.2.6 ทฤษฎีระบบจะมองทุก ๆ อย่างในภาพรวมของทุกองค์ประกอบมากกว่าที่จะ มองเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ

1.2.7 ทฤษฎีระบบคำนึงถึงผลของการปฏิบัติที่เป็น “Output” หรือ “Product” มากกว่า “Process” ซึ่งเป็นผลสุดท้ายของงานที่ได้รับ อาจมีมากมายหลายสิ่ง ซึ่งก็คือผลกระทบ (Outcome or impact) ที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลังนั่นเอง

1.2.8 ทฤษฎีระบบจะมีกระบวนการในการปรับเปลี่ยน และป้อนข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เพื่อบอกให้รู้ว่า ระบบมีการเบี่ยงเบนอย่างไร ควรจะแก้ไขที่องค์ประกอบใดของระบบ ซึ่งก็คือ การวิเคราะห์ระบบ (System analysis) นั่นเอง

1.3 รูปแบบของวิธีระบบ (System approach model)

จากหลักการและแนวคิดของทฤษฎีระบบดังกล่าว จึงได้มีนักวิชาการและนักการศึกษา นำเอาทฤษฎีดังกล่าวมาใช้ โดยจำแนกส่วนประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 3 - 28) ได้ให้ความหมาย ไว้ว่า ทฤษฎีเชิงระบบ หมายถึง องค์ประกอบหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีส่วนกระทบต่อปัจจัยระหว่างกันในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรหรือ หน่วยงาน องค์ประกอบพื้นฐานของทฤษฎีเชิงระบบ ได้แก่

1.3.1 ปัจจัยนำเข้า (Input)

1.3.2 กระบวนการ (Process)

1.3.3 ผลผลิต (Output)

1.3.4 ผลกระทบ (Impact)

จันทรานี สวงนวนาม (2545 : 86) ได้กล่าวไว้ว่า ทฤษฎีระบบ ประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรทางการบริหารทุก ๆ ด้าน ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ การบริหารจัดการ และแรงจูงใจที่เป็นส่วนเริ่มต้นและเป็นตัวจักรสำคัญในการปฏิบัติงานขององค์การ

2. กระบวนการ (Process) คือ การนำเอาปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารทุกประเภทมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากในกระบวนการจะมีระบบย่อย ๆ รวมกันอยู่หลายระบบครบวงจร ตั้งแต่การบริหาร การจัดการ การนิเทศ การวัดและการประเมินผล การติดตามตรวจสอบ เป็นต้น เพื่อให้ปัจจัยทั้งหลายเข้าไปสู่กระบวนการทุกกระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ผลผลิต (Output) คือ เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการของการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

4. ผลกระทบ (Impact) คือ เป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่คาดไว้หรือไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นได้

จันทรานี ทันดร (2543 : 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทฤษฎีระบบ หมายถึง องค์ประกอบของสรรพสิ่งที่รวมตัวกันอย่างเป็นเอกภาพ โดยแต่ละองค์ประกอบต่างปฏิบัติภาระหน้าที่ของตนอย่างประสานสัมพันธ์กับภาระหน้าที่ขององค์ประกอบอื่น และเป็นการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีรูปแบบและมีขั้นตอนเป็นการเฉพาะ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. ปัจจัยนำเข้า เช่น วัตถุดิบ แรงงาน ทุน
2. กระบวนการ เป็นกระบวนการผลิตซึ่งเปลี่ยนวัตถุดิบเป็นสินค้าและบริการ
3. ผลงานหรือผลผลิต ได้แก่ สินค้าและบริการขององค์การ
4. ข้อมูลย้อนกลับจากภายในองค์การและจากภายนอกองค์การ
5. สิ่งแวดล้อมภายนอกองค์การ ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย สังคม ประเพณีและค่านิยมต่าง ๆ

อุบล บุญชุ่ม (2548 : 40) กล่าวถึง ทฤษฎีเชิงระบบที่นำมาใช้ในงานด้านการประเมินโปรแกรมวิชาซึ่งเกี่ยวข้องกับงานด้านการศึกษาเหมือนกัน ได้จำแนกส่วนประกอบออกเป็นส่วน ๆ ดังนี้ คือ

1. ปัจจัยการผลิต (Input) ได้แก่ สิ่งที่จะต้องมีการให้การศึกษา เช่น อาจารย์ นักศึกษา งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ห้องทดลอง เนื้อหาหลักสูตร ฯลฯ

2. กระบวนการ (Process) ได้แก่ การดำเนินการ หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในอันที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของโปรแกรมวิชาที่ตั้งไว้ เช่น การบริหาร โปรแกรม การนิเทศงาน ฯลฯ

3. ผลผลิต (Products) ได้แก่ ผลงานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรม เช่น ผลงานวิจัย ตำรา บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร สิ่งประดิษฐ์สำเร็จตามหลักสูตร ฯลฯ

4. ผลที่เกิด (Outputs) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในเชิงพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ของนักศึกษา เมื่อตอนแรกเข้ากับเมื่อเรียนสำเร็จ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านสติปัญญา จิตใจ ความประพฤติ และความสามารถในการปฏิบัติงานของนักศึกษา

5. ผลสุดท้าย (Outcomes) ได้แก่ ผลที่เกิดขึ้นกับบัณฑิตหลังจากที่ได้สำเร็จการศึกษา และพ้นไปจากระบบหรือสถาบันแล้ว เช่น ความสามารถที่จะเข้าศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษา ความสามารถที่จะหางานทำได้หลังจากจบการศึกษาไปไม่นานนัก สมรรถภาพในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ฯลฯ

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า ทฤษฎีเชิงระบบนั้น คือ ระบบหรือวิธีการทำงานที่แสดงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เพื่อนำมาช่วยการพัฒนา และแก้ไขปัญหาภายในองค์การให้บรรลุเป้าหมายได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) ปัจจัยนำเข้า 2) กระบวนการ 3) ผลผลิต และ 4) ผลกระทบ แต่ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเฉพาะปัจจัยนำเข้า และกระบวนการ มาใช้เป็นกรอบในการวิจัยเท่านั้น

จากกระบวนการและส่วนประกอบของทฤษฎีเชิงระบบ ผู้วิจัยจึงได้แนวคิดทฤษฎีเชิงระบบมากำหนดเป็นกรอบสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่า แนวคิดทฤษฎีเชิงระบบ จะเป็นเครื่องมือช่วยให้ทราบถึงจุดเด่นจุดด้อยขององค์กรที่ได้ทำการวิจัยอย่างถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 3-28) ให้ความหมายไว้ว่า ทฤษฎีเชิงระบบ คือปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีส่วนกระทบต่อปัจจัยระหว่างกันในการดำเนินงาน ช่วยทำให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ตามต้องการได้

2. แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยนำเข้าที่จะส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา

2.1 ด้านผู้บริหาร

2.1.1 ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษา

ได้มีนักวิชาการและนักการศึกษาให้ความหมายเอาไว้ ดังนี้

สุชาติ อินทรโชติ (2539 : 8) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการรับผิดชอบต่อนโยบาย ควบคุมการบริหาร การตัดสินใจ และมีส่วนได้ส่วนเสียต่อผลกระทบของการบริหารงานในโรงเรียนทั้งหมด เป็นที่ยอมรับนับถือ เข้าใจตรงกันในการเป็นตัวแทนและผู้นำในการบริหารครูทั้งโรงเรียน อันได้แก่ ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ อาจารย์ใหญ่ และครูใหญ่

นิพนธ์ กิณวงศ์ (2523 : 56) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารการศึกษาไว้ว่า คำว่า ผู้บริหารการศึกษา โดยทั่วไปเป็นการเรียกภาพรวมของผู้มีตำแหน่งหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา ประเภทผู้บริหารการศึกษาอาจแบ่งได้ 2 ประเภท

1. ผู้บริหารที่ไม่สังกัดสถานศึกษา หมายถึง ผู้ที่มีกำลังควบคุม ดูแลการจัดการศึกษาตามนโยบายที่กำหนดไว้
2. ผู้บริหารที่สังกัดสถานศึกษา หมายถึง ผู้ที่เป็นหัวหน้าสถานศึกษาหรือที่เรียกว่า ผู้บริหารโรงเรียน อาจหมายถึง ครู อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ โรงเรียน หรือผู้ช่วยในตำแหน่งนั้น ๆ รวมถึงผู้บริหารในสถาบันอุดมศึกษา

สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (2542 : 4) ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาว่า หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษาของสถานศึกษาแต่ละแห่ง ทั้งของรัฐและเอกชน

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545 : 53) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้ดำรงตำแหน่งบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเป็นบุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาที่มีชื่อ ตำแหน่ง หน้าที่ และความรับผิดชอบ ลักษณะงานที่ปฏิบัติ และคุณสมบัติเฉพาะสำหรับตำแหน่ง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 4) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่ง ทั้งของรัฐและเอกชน

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า ผู้บริหารไม่ว่าจะสังกัดสถานศึกษาหรือไม่สังกัดสถานศึกษาต้องมีบทบาทภารกิจหลายอย่างที่ต้องปฏิบัติ เพื่อให้การบริหารการศึกษามุ่งบรรลุจุดมุ่งหมาย และต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติสำหรับการเป็นนักบริหารที่สมบูรณ์แบบ เหตุนี้ผู้บริหารการศึกษาถือว่าเป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่งที่จะกำหนดให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.2 ความสำคัญของผู้บริหาร

มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวว่า ผู้บริหารมีความสำคัญต่อสถานศึกษา ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2540 : คำนำ) ระบุว่า คุณภาพและประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานของครูย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ ประการที่หนึ่ง คือ ผู้บริหารการศึกษา อันหมายรวมถึง ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารหน่วยงานทางการศึกษา บุคคลเหล่านี้มีอิทธิพลทั้งในทางบวกและทางลบต่อการพัฒนาวิชาชีพครู

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 3-5) กล่าวถึงผู้บริหาร คือ บุคคลที่จะเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนมีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายได้ ทั้งนี้ เพราะผู้บริหารเป็นผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจในระดับโรงเรียนภายใต้ข้อจำกัดและเงื่อนไขของทรัพยากร ได้แก่ ในเรื่อง คน เงิน วัสดุ และการจัดการเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนมีการจัดกระทำหรือแนวทางไปสู่เป้าหมายหลากหลาย มีหลายแนวทางที่สามารถเดินไปถึงเป้าหมาย และในจำนวนนี้บางแนวทางสามารถไปถึงเป้าหมายอย่างดียิ่ง หรือเรียกว่าประสิทธิภาพ

สุรศักดิ์ ปาเฮ (2543 : 9, 91) กล่าวว่า ผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้ที่มิมีบทบาทต่อการพัฒนาโรงเรียนและผู้บริหารเปรียบเทียบได้ว่า เป็นจอมทัพสำคัญที่นำพาองค์กรให้เข้าไปในกระแสแห่งการปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี

สงบ ประเสริฐพันธ์ (2543 : 17-19) กล่าวว่า ปัจจัยภายในโรงเรียนที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพโรงเรียน ได้แก่ บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ครู และอาจารย์ ในการจัดการเรียนการสอน และผู้นำสถานศึกษาทุกระดับ มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างสำคัญ ตั้งแต่ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ และผู้อำนวยการ เพราะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในสถานศึกษานั้น ทั้งในการสร้างสรรค์และการทำลาย

กรมวิชาการ (2545 : 1) ระบุว่า ผู้บริหารโรงเรียน คือ ผู้นำทางการศึกษาและเป็นบุคลากรที่สำคัญในการดำเนินการบริหารโรงเรียนให้มีความเจริญก้าวหน้าบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และตามนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา ด้วยเหตุนี้ บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นผู้บริหาร การบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงานด้วยความร่วมมือของบุคลากร ซึ่งจำเป็นต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ เพราะผู้บริหารต้องเป็นผู้นำของครู นักเรียน และประชาชนในชุมชน ที่โรงเรียนตั้งอยู่ และจะต้องเป็นตัวอย่างของผู้ร่วมงานและชุมชนอีกด้วย

อารักษ์ อินทร์พุง (2546 : 13) ระบุว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ เพื่อนำพาสถานศึกษาให้สามารถดำเนินการตามนโยบายไปสู่วัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดทรัพยากรที่มีอยู่

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า ผู้บริหารมีความสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนมีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายได้ หรือเพื่อนำพาสถานศึกษาให้สามารถดำเนินการตามนโยบายไปสู่วัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้เงื่อนไข และข้อจำกัดทรัพยากรที่มีอยู่

จากกระบวนการและส่วนประกอบของทฤษฎีผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดผู้บริหารสถานศึกษามาเป็นประเด็นศึกษาสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญ ที่จะทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนมีประสิทธิภาพสามารถบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการได้ สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 3-5) กล่าวไว้ว่า ผู้บริหาร คือ บุคคลที่จะเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนมีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายได้ ทั้งนี้ เพราะผู้บริหารเป็นผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจในระดับโรงเรียนภายใต้ข้อจำกัดและเงื่อนไขของทรัพยากร ได้แก่ ในเรื่อง คน เงิน วัสดุ และการจัดการเป็นสำคัญ

2.2 ด้านครู

มีนักการศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ให้ความหมายของคำว่า ครู ไว้ดังนี้

2.2.1 ความหมายของครู

ท่านพุทธทาสภิกขุ (2535 : 92) ได้อธิบายความหมายของคำว่าครูไว้ว่า คำว่าครู เป็นคำที่สูงมาก ครูเป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณให้แก่ศิษย์ และนำวิญญาณไปสู่คุณธรรมชั้นสูง เป็นเรื่องจิตใจโดยเฉพาะ ครูเป็นผู้ควรเคารพ หรือมีความหนักที่เป็นหนักอยู่เหนือศิษย์ เป็นเจ้าหน้าที่อยู่เหนือศิษย์ทุกคน

กู๊ด (Good. 1973 : 25) ให้ความหมายของคำว่าครูไว้ว่า

1. ครู คือ บุคคลที่มีความสามารถในการแนะแนว และนำทางให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้แก่นักเรียน หรือนิสิตนักศึกษา
2. ครู คือ บุคคลที่ร่ำรวยด้วยประสบการณ์และเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่าง เป็นผู้ที่มีความสามารถช่วยเหลือและทำให้เกิดความเจริญงอกงามพร้อมทั้งพัฒนาบุคคลอื่นที่เข้ามาติดต่อกลัชิดด้วย
3. ครู คือ ผู้ที่สามารถสั่งสอนคนอื่น

ท่านทัตตชีโวภิกขุ (2538 : 5) ได้อธิบายธรรมชาติ ๓ วัตรธรรมกาย คำว่า ครู มาจากคำว่า ครู ซึ่งแปลว่าหนัก ครู เป็นคำคำเดียวกับ “คารวะ” ซึ่งแผลงเป็น “เคารพ” แปลว่า ตระหนักหรือซาบซึ้ง คือ รู้ได้ด้วยปัญญา ซึ่งสามารถอธิบายขยายความได้ว่า

1. ครู แปลว่า หนัก ครูย่อมเป็นผู้ผ่านการศึกษาค้นคว้ามาอย่างหนัก เพื่อสะสมความรู้เอาไว้ถ่ายทอดให้แก่ศิษย์ และครูย่อมเป็นผู้ที่ต้องอดทนอย่างหนักในการอบรมสั่งสอนถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์

2. ครู แปลว่า ตระหนัก ครูเป็นผู้ที่มีปัญญามาก เมื่อจะกระทำสิ่งใด ครูจึงตระหนักได้ว่าสิ่งนั้นผิดหรือถูก ดีหรือเลว ควรหรือไม่ควร เมื่อทำเสร็จแล้วจะเป็นบุญหรือเป็นบาปเมื่อตระหนักอย่างนี้แล้วครูจะเลือกทำแต่สิ่งที่เห็นว่าดีถูกต้อง ว่าควรทำ และเมื่อทำไปแล้วก็ให้แต่ผลบุญเท่านั้น

ประพันธ์ จุมคำมูล (2543 : 1) ได้ให้ความหมายของครูไว้ว่า ครู แปลว่า ผู้หนัก ผู้มีความหนักแน่น หรือผู้มีภาระหนัก และครูหมายถึง ผู้ให้ คือให้ความรู้โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ

ตามสารานุกรมภาษาอังกฤษได้ให้ความหมายของคำว่าครูไว้ว่า ครู คือ ผู้ที่ต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ (วิทยาลัยครูสวนสุนันทา. ม.ป.ป. : 2)

1. เตรียมการสอน (Preparing for the classes)
2. ยกอุทาหรณ์สอนสิ่งยาก ๆ ให้เข้าใจง่าย (Setting a good example to student)
3. การเตรียมการเรียนของศิษย์ (Checking student program)
4. แนะนำการเรียน (Guiding learning of student)

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า ครู นอกจากเป็นผู้มีความรู้ดีแล้ว ยังต้องมีความประพฤติดี ตั้งตนอยู่ในสิ่งที่ควรทำและหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่ควรเว้น เป็นผู้ให้ที่มอบความรู้แก่ศิษย์โดยไม่ปิดบังอำพราง

2.2.2 ความสำคัญของครู

มีนักวิชาการกล่าวถึงความสำคัญของครูไว้ ดังนี้

เอ็ดเวิร์ด (ไกรนุช ศิริพล. 2531 : 3 ; อ้างอิงจาก Edward. 1957. **Techniques of Attitude Scale Construction.** p. 17) กล่าวว่าครูเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา ดังนั้น ครูจะต้องเป็นผู้ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมแก่ชนรุ่นใหม่ที่ด้านความรู้ทักษะ และเจตคติอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ ยังต้องปรับปรุงความสามารถให้แก่ศิษย์ในการปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก

ประเวศ วะสี (2538 : 18-21) ให้ความสำคัญกับผู้เป็นครูมากถึงกับกล่าวว่า “ครูดี คือ เมล็ดพันธุ์แห่งความดีงาม บ้านเมืองจะเจริญมิได้ถ้าไม่แสวงหาและยกย่องครูดี”

รุ่ง แก้วแดง (2540 : 134) กล่าวว่า ครู คือ ผู้ที่ทำหน้าที่กำหนดอนาคตของคนในชาติชาติใดก็ตามที่ได้ครูเป็นคนมีความรู้ เป็นคนเก่ง เป็นคนเสียสละ ตั้งใจทำงานเพื่อประโยชน์ของ

นักเรียน ชาตินั้นจะได้พลเมืองเก่ง ฉลาด มีศักยภาพ และความสามารถที่จะแข่งขันกับทุกประเทศในโลกได้

ลีปนนท์ เกตุทัต (2541 : 89) กล่าวว่า ครูเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้แก่เด็ก และชุมชน ครูต้องเป็นสมอที่ดีที่สุดของประเทศ และครูยังเป็นผู้มีจิตใจดีงามที่สุดของสังคม

สำนักงานนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (2542 : 3) ให้คำจำกัดความ ความหมายของครูไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ไว้ในมาตรา 4 ว่า ครูเป็นบุคลากรวิชาชีพ ซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 106-109) ผู้ที่ได้ชื่อว่ามิมบทบาทเป็นครูนั้น ไม่ว่าจะเป็นครูในระบบ หรือครูนอกระบบ เช่น พ่อแม่ สื่อมวลชน ผู้นำประเทศ หรือพวกเราทุกคนในสังคม นับเป็นบุคคลที่สำคัญมาก เพราะครูคือส่วนหนึ่งของผู้สร้างชีวิตและมีส่วนในการกำหนดอนาคตของเยาวชน กำหนดอนาคตของสังคม อนาคตของคนในสังคมว่า จะมีความคิด อุดมการณ์และโลกทัศน์อย่างไร ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับการปลูกฝังของครูในปัจจุบันนั่นเอง ครูจึงเป็นคั้งผู้วางโครงสร้างของการพัฒนาตนเอง การพัฒนาสังคม และการพัฒนาประเทศชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ หากเราทุกคนทำหน้าที่ให้ดีที่สุดในการเป็นครูแก่กันและกัน

มาลินี ถาวร (2547 : 13) ได้ให้ความหมายของครูไว้ว่า ครูเป็นบุคคลสำคัญมากในสังคม เนื่องจากครูเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง และเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังคำกล่าวที่ว่า ครูคือผู้สร้างคนในสังคมให้เกิดการเรียนรู้ มีคุณธรรม ทักษะ ความสามารถและมีความคิดสร้างสรรค์ ความสามารถ และมีศักยภาพ อันสูงอันเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองได้

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า ครูเป็นบุคคลสำคัญ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนประสบความสำเร็จ เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา และครูยังเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังคำกล่าวที่ว่า ครูคือผู้สร้างคนในสังคมให้เกิดการเรียนรู้มีคุณธรรม ทักษะ ความสามารถ และมีความคิดสร้างสรรค์ และมีศักยภาพอันสูงอันเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองได้

ในความสำเร็จของครูในแต่ละระดับนั้น การทำงานทุกครั้งต้องมีการวางแผนตามลำดับ มีขั้นตอนการดำเนินงานการปฏิบัติงาน จึงจะสามารถประเมินผลสำเร็จได้ว่าอยู่ในระดับใด งานของครูก็เช่นกัน เมื่อครูปฏิบัติงานไปแล้ว จะรู้ได้อย่างไรว่าผลสัมฤทธิ์ของงานมีสภาพงานอย่างไร จึงเป็นเรื่องจำเป็น ที่ตัวครูต้องมีเกณฑ์มาวัดผลงานหรือเป็นตัวกำหนดชิ้นงานให้มีมาตรฐาน และใช้

เป็นรูปแบบเดียวกัน ซึ่งคุรุสภาได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูเพื่อเป็นเกณฑ์ให้ครูได้ปฏิบัติตรงกันทั่วประเทศดังต่อไปนี้

2.2.3 เกณฑ์มาตรฐานและจรรยาบรรณวิชาชีพครูของคุรุสภา พ.ศ.2544

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2544 : 23 - 57) มีทั้งหมด 12 มาตรฐาน ดังนี้

- มาตรฐานที่ 1 ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ
- มาตรฐานที่ 2 ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 3 มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพอยู่เสมอ
- มาตรฐานที่ 4 พัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง
- มาตรฐานที่ 5 พัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ
- มาตรฐานที่ 6 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผลถาวรที่เกิดแก่ผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 7 รายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ
- มาตรฐานที่ 8 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 9 ร่วมมือกับผู้อื่นในสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์
- มาตรฐานที่ 10 ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน
- มาตรฐานที่ 11 แสวงและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา
- มาตรฐานที่ 12 สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในทุกสถานการณ์

จากกระบวนการและส่วนประกอบของทฤษฎีครู ผู้วิจัยจึงได้แนวคิดครูมาเป็นประเด็นศึกษาในการวิจัยในครั้งนี้และนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เนื่องจากครูเป็นบุคคลที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอน เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนประสบความสำเร็จโดยการปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู ซึ่งสอดคล้องกับ สิปปนนท์ เกตุทัต (2541 : 89) ที่กล่าวเอาไว้ว่า ครูเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้แก่เด็กและชุมชน ครูต้องเป็นสมองที่ดีที่สุดของประเทศ และครูยังเป็นผู้มีจิตใจดีงามที่สุดของสังคม

2.3 ด้านหลักสูตร

2.3.1 ความหมายของหลักสูตร

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้หลายทัศนะ ดังนี้

กาญจนา कुमारักษ์ (2540 : 11) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หลักสูตร ซึ่งหมายถึงทั้งที่เป็นข้อกำหนดการสอนและส่วนที่เป็นกระบวนการทั้งปวง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามข้อกำหนดนั้น

สันต์ ธรรมบำรุง (2527 : 6) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง กิจกรรม หรือ ประสบการณ์กิจกรรมการเรียนการสอนของครูที่จัดให้แก่แก่นักเรียน

เกษกานดา สุภาพจน์ (2533 : 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง โครงสร้าง เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน หรือประสบการณ์ที่จัดไว้ให้ผู้เรียน โดยครู อาจารย์จะเป็นผู้ จัดเนื้อหากิจกรรมหรือประสบการณ์ให้แก่ักศึกษาอาจอยู่ในรูปของ โครงงาน และแผนงานที่ส่งเสริม และพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และประเมินผู้สอนให้ เป็นไปตามความมุ่งหมายและคุณลักษณะ ที่กำหนดไว้

สนอง ศิริกุลวัฒนา และคณะ (2541 : 80) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง รายวิชา กิจกรรม ประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทางโรงเรียน ได้จัดให้แก่ักเรียน อาจจะเป็นทั้งในห้องเรียน หรือนอกห้องเรียนก็ได้ ฉะนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ย่อมมีความสัมพันธ์กันกับหลักสูตร โดยใกล้ชิด

ธำรง บัวศรี (2542 :7) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้น เพื่อแสดงถึงจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรม และประมวลประสบการณ์ในแต่ละ โปรแกรม การศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่กำหนดไว้

ไพฑูริย์ ธิรโพธิ์ (2544 :27) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร คือ แผนการจัดประมวล ประสบการณ์ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการ พัฒนาไปตามแนวที่พึงประสงค์

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า หลักสูตร คือ เนื้อหาวิชา กิจกรรม การเรียนการสอน โครงสร้างของเนื้อหา หรือประมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดไว้ให้แก่ผู้เรียน โดยสามารถยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงหลักสูตรในระดับรายวิชาให้สอดคล้อง และเหมาะสมกับ ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ตามหลักสูตร และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข

2.3.2 ความสำคัญของหลักสูตร

มีนักวิชาการกล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรเอาไว้ดังนี้

สุนน อมรวิวัฒน์ (2531 : 92) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรในการจัดการเรียน การสอนไว้ว่า หลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ นั่นคือกำหนดจุดหมายปลายทาง หรือลักษณะของผู้เรียนที่จะเป็นผลผลิตของการศึกษา เช่น ผู้เรียนควรจะได้เรียนรู้อะไร มีทักษะ อะไร ตลอดทั้งบุคลิกภาพและเจตคติควรเป็นอย่างไร อย่างไรก็ตามหลักสูตรจะถูกกำหนดโดย เป้าหมายทางการศึกษาอีกทางหนึ่ง เป้าหมายทางการศึกษาจะพยายามอธิบายถึงผลผลิตทางการศึกษา อย่างกว้าง ๆ ในขณะที่หลักสูตรจะกำหนดในรายละเอียดถึงจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ ที่จะต้อง เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการเรียนการสอน

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 11) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นเครื่องชี้นำทางในการจัดความรู้และประสบการณ์แก่ผู้เรียน ซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียน ได้รับการศึกษาที่มุ่งสู่จุดหมายเดียว

กาญจนา คุณารักษ์ (2540 : 4) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเปรียบเสมือนแผนที่การเรียนการสอน เป็นแบบตัวชี้นำความสำเร็จของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่สร้างขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาการบริหาร โรงเรียน โดยสอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ตลอดจนความต้องการของ ชุมชน ประเทศ และความต้องการของผู้เรียน เพื่อสร้างคุณลักษณะของประชาชนในชาติให้มีความรู้และศักยภาพ

อุทัย บุญประเสริฐ (2541 : 179) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรเป็นธงชัยในการจัดการศึกษาของ โรงเรียนหรือสถานศึกษา เป็นแบบแผนแม่บททำกับการทำงานทุกด้านของโรงเรียน

นิภา เพชรสม (2542 : 42) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า

1. หลักสูตร เป็นเสมือนเบ้าหลอมพลเมืองดีและมีคุณภาพ เนื่องจากผู้เรียนหรือประชาชนคือผลิตผลของการศึกษา ดังนั้น คุณภาพของประชาชนจะดีหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับหลักสูตรว่าต้องการให้ผู้ผ่านการศึกษามีคุณลักษณะอย่างไร หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนกับเบ้าหลอมบุคคล

2. หลักสูตร เป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา เพราะหลักสูตรจะบอกให้ทราบว่า การจัดการศึกษามีวัตถุประสงค์อย่างไร และในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์นั้น จะต้องจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์อะไร จัดการเรียนการสอนอย่างไร สิ่งเหล่านี้จะทำให้เห็นภาพรวมของการจัดการศึกษาของชาติว่ามุ่งไปในทิศทางเดียวกัน

3. หลักสูตรเป็นแนวทางไปสู่การปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะบอกให้รู้ว่าควรพัฒนาผู้เรียนในด้านใดบ้าง จะสอนผู้เรียนด้วยเนื้อหาอะไร และควรจัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ใดให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

4. หลักสูตร เป็นมาตรฐานของการศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

4.1 มาตรฐานประการแรก สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนจะต้องสอนให้ถึงมาตรฐานที่หลักสูตรกำหนดไว้

4.2 มาตรฐานประการที่สอง หมายความว่า หลักสูตรจะเป็นเกณฑ์มาตรฐานให้ทุกสถาบันการศึกษาที่จัดตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน

5. หลักสูตร เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญก้าวหน้าของประเทศ เนื่องจากการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ดังนั้น ประเทศใดจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันทต่อเหตุการณ์

และการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพ ทำให้การพัฒนาสังคมและประเทศชาติเป็นไปอย่างได้ผลดียิ่ง

กรมวิชาการ (2545 : 1) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า มีความสำคัญต่อการช่วยพัฒนาผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน สามารถชี้แนะให้ผู้บริหาร ครู อาจารย์ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การศึกษา ได้พยายามจัดประมวลประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ได้พัฒนาตนเองในด้านความรู้ ทักษะคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์บรรลุตามจุดหมายของการศึกษา

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า หลักสูตรมีส่วนสำคัญต่อการช่วยพัฒนา ผู้เรียนให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น เป็นแม่บทช่วยชี้แนะให้ผู้บริหาร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปจัดประมวลประสบการณ์ได้ถูกต้องตรงตามความต้องการของผู้เรียน

จากกระบวนการและส่วนประกอบของทฤษฎีหลักสูตร ผู้วิจัยจึงได้นำหลักสูตรมาเป็นประเด็นศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ พร้อมทั้งนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เนื่องจากเห็นว่าการบริหารจัดการศึกษาจะประสบผลสำเร็จนั้น จะต้องอาศัยหลักสูตรมาเป็นกรอบสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่คาดหวังแก่ผู้เรียน สอดคล้องกับปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535 : 38-39) ได้กล่าวไว้ว่า หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการจัดการเรียนการสอนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการศึกษา ทำให้การศึกษาดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้และทำให้การศึกษามีประสิทธิภาพ

2.4 ด้านอาคารสถานที่

2.4.1 ความหมายของอาคารสถานที่

ได้มีนักการศึกษาให้ความหมายเอาไว้ดังนี้

อุบล บุญชุ่ม (2548 : 21) อาคารสถานที่ หมายถึง อาคารที่ใช้ในการศึกษาสำหรับการเรียนการสอนตั้งแต่ห้องเรียน อาคารโรงฝึกงาน ห้องปฏิบัติการและสถานที่ที่นักเรียนไปฝึกงาน

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 183) อาคารสถานที่ หมายถึง บ้านเรือน ร้าน แพ สำนักงาน อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นใด ซึ่งบุคคลได้เข้าอยู่หรือเข้ามาใช้สอยได้ รวมทั้งอัมจันทร์หรือสิ่งปลูกสร้างอันเป็นชุมชนของประชาชนไม่ว่าในร่มหรือกลางแจ้ง

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า อาคารสถานที่ คือ สิ่งปลูกสร้างที่ใช้สำหรับการจัดการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งปลูกสร้างถาวรหรือสิ่งปลูกสร้างชั่วคราว สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญทำให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จได้

2.4.2 ความสำคัญของอาคารสถานที่

มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงอาคารสถานที่ว่า เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสามารถช่วยสนับสนุนในด้านการบริหารจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

รุ่ง พุสวัตต์ (2529 : 111) ได้กล่าวไว้ว่า งานอาคารสถานที่ มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ในการช่วยเสริมสร้างความเจริญงอกงามทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและสังคมของนักเรียนและบุคลากรอยู่มาก อาคารสถานที่ยังใช้พบปะสังสรรค์ระหว่างนักเรียนต่อนักเรียน ครูต่อนักเรียน ครูต่อครู ครูต่อผู้บริหาร ผู้บริหารต่อนักเรียนและผู้บริหารโรงเรียนกับประชาชนทั่วไป อีกทั้งเป็นขวัญและกำลังใจในการทำงานของครูและบุคลากรทุกคนในโรงเรียนด้วย ดังนั้น อาคารสถานที่ จึงเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการศึกษาแก่นักเรียนทุกคน นอกจากนั้น อาคารสถานที่ยังเป็นแหล่งที่ ให้การศึกษา เพื่อหล่อหลอมให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

สุปรินชา หิรัญโร (2531 : 175) ได้เสริมความสำคัญของอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ในโรงเรียนว่า มีส่วนช่วยสร้างเสริมความเจริญงอกงามทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและ สังคมของนักเรียน เป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมทางการศึกษา เพื่อนักเรียนและชุมชน นอกจากนี้อาคาร และสภาพแวดล้อมในโรงเรียนยังมีอิทธิพลหล่อหลอมพฤติกรรม ค่านิยม เจตคติ และสังคมของ นักเรียนอีกด้วย โดยจำแนกเป็นบริเวณห้องเรียน เป็นห้องเรียนทั่วไป และห้องเรียนวิชาเฉพาะ บริเวณบริการและสนับสนุนการเรียน เช่น ห้องพักครู ห้องน้ำ – ส้วม ห้องพยาบาล ห้องสมุด เป็นต้น บริเวณพักผ่อนหย่อนใจ และบริเวณที่พักอาศัย

กิติมา ปรีดีดิถ (2532 : 197) ได้กล่าวว่า อาคารสถานที่ของโรงเรียน เป็นองค์ประกอบ ที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าเรามุ่งให้การเรียนการสอน บรรลุผลอย่างสมบูรณ์แล้ว ก็จำเป็นต้องจัดอาคารสถานที่ของโรงเรียนให้อยู่ในสภาพดีถูกหลักวิชา เอื้อต่อกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุด และประหยัดที่สุดด้วย

อุบล บุญชุ่ม (2548 : 21) อาคารสถานที่ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าต้องการให้การเรียนการสอนบรรลุผลอย่างสมบูรณ์ แล้วจำเป็นต้องจัดอาคารสถานที่ให้อยู่ในสภาพที่ดีถูกหลักวิชา เอื้อต่อกิจกรรมการเรียนการสอนให้ มากที่สุดและประหยัดที่สุดด้วย

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า อาคารสถานที่ เป็นสิ่งปลูกสร้าง ที่มีส่วนสำคัญสนับสนุนให้งานด้านการศึกษาพัฒนาดำเนินไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จได้ หาก สามารถจัดการได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

จากกระบวนการและส่วนประกอบของทฤษฎีอาคารสถานที่ ผู้วิจัยจึงได้นำอาคาร สถานที่มาเป็นประเด็นศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ และนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เนื่องจาก เห็นว่าอาคารสถานที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมี ประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ กิติมา ปรีดีดิถ (2532 : 197) ที่กล่าวว่า อาคารสถานที่ของโรงเรียน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าเราอยากให้

การเรียนการสอนบรรลุผลสมบูรณ์ตามต้องการแล้ว ก็จำเป็นต้องจัดอาคารสถานที่ของโรงเรียนให้อยู่ในสภาพดีถูกหลักวิชา เอื้อต่อกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากและประหยัดที่สุด

2.5 ด้านงบประมาณ

2.5.1 ความหมายของงบประมาณ

นักเศรษฐศาสตร์ จะมองงบประมาณในลักษณะของการมุ่งใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้ได้ประโยชน์สูงสุด นักบริหารจะมองงบประมาณในลักษณะของกระบวนการหรือการบริหารงบประมาณให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การงบประมาณของโรงเรียน มีสาระสำคัญที่ควรจะได้ศึกษาดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 48) กล่าวว่า งบประมาณ หมายถึง การจัดการใช้จ่ายงบประมาณที่ได้รับให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ เกี่ยวข้องตั้งแต่การขออนุมัติเงินประจำงวด การจัดซื้อจัดจ้าง การเบิกจ่าย การโอนและการเปลี่ยนแปลงรายการเงินประจำงวด และการรายงานผลการใช้งบประมาณ

จากแนวคิดเกี่ยวกับงานด้านงบประมาณที่กล่าวมา ซึ่งให้เห็นว่า ลักษณะของงานด้านงบประมาณ มีดังนี้

ประการที่ 1 เป็นการดำเนินงานเกี่ยวกับการประมาณรายรับรายจ่าย โดยมีวงจรเริ่มตั้งแต่การเตรียมขออนุมัติงบประมาณ การพิจารณาให้ความเห็นชอบการใช้จ่ายงบประมาณและการตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณ

ประการที่ 2 งานด้านงบประมาณเป็นงานที่ประกอบด้วย การจัดตั้งงบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การบริหารการเงินและบัญชี การจัดซื้อจัดจ้างและการพัสดุ การขออนุมัติเงิน ประจำงวด การเบิกจ่าย การโอนและการเปลี่ยนแปลงรายการเงินประจำงวด การตรวจสอบติดตามและประเมินประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณ การระดมทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา และการรายงานผลการใช้งบประมาณ

แฟรงค์ (Frank) (ณรงค์ สัจพันธ์โรจน์. 2530 : 1-3) ให้คำจำกัดความไว้ว่า งบประมาณ คือ แผนเบ็ดเตล็ด ซึ่งแสดงออกไปในรูปตัวเงินในโครงการดำเนินงานทั้งหมดในระยะเวลาหนึ่ง แผนนี้จะเป็นการรวมถึงการงบประมาณ บริการ กิจกรรม โครงการและค่าใช้จ่าย ตลอดจนทรัพยากรที่มีอำนาจในการสนับสนุนในการดำเนินงานให้บรรลุผลตามแผน

กูลิก (Gulick) (ภิญโญ สารร. 2529 : 66) ได้ให้ความหมายไว้ว่า งบประมาณ หมายถึง การจัดทำงบประมาณการเงิน การวางแผนหรือโครงการในการใช้จ่ายการบัญชีและการควบคุมดูแลกิจการการเงิน การตรวจสอบบัญชีโดยรอบคอบและรัดกุม

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า การงบประมาณ หมายถึง การวางแผนการใช้จ่ายเงินภายในองค์กร เพื่อให้การบริหารงานด้านต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยเงิน สามารถดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้

2.5.2 ความสำคัญของงบประมาณ

มีนักวิชาการหลายท่านกล่าวว่างบประมาณมีความสำคัญในการบริหารจัดการศึกษา ไว้ดังนี้

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535 : 64) กล่าวว่า งบประมาณเป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จของการใช้หลักสูตร ถ้ามีการเตรียมงบประมาณไว้เพียงพอ การใช้หลักสูตรก็จะสำเร็จได้ด้วยดี เพราะงบประมาณจะนำไปใช้บริหารจัดการในด้านต่าง ๆ เช่น ค่าจ้างตอบแทนของอาจารย์ ผู้สอน ค่าใช้สอยด้านการพัฒนาเอกสารหลักสูตร การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการปรับปรุงอาคารสถานที่

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540 : 36-37) ได้กล่าวว่า ในการบริหารงบประมาณนั้น มีความสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสำคัญต่อการวางแผน การงบประมาณเป็นเครื่องมือสำคัญในการวางแผนของฝ่ายบริหาร เพราะในการจัดทำงบประมาณ จะต้องวิเคราะห์ทางเลือกที่เหมาะสมโดยประหยัด เป็นประโยชน์และมีความเป็นไปได้ ซึ่งจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายของงานที่จะทำและระยะเวลาของการบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ตลอดจนหน้าที่หรือกิจกรรมที่ส่วนต่าง ๆ ต้องรับผิดชอบ เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายในรูปของ “แผนพัฒนา” หรือ “แผนขอเงิน”

2. ความสำคัญต่อการประสานงาน เมื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมายและแนวทางในการดำเนินงานให้บรรลุผลสำเร็จแล้ว เป็นหน้าที่ของหัวหน้าหน่วยงานที่จะต้องวางแผนดำเนินงานในหน่วยงานให้ประสานสอดคล้องกัน ทั้งภายในและระหว่างหน่วยงานอื่น ซึ่งเราเรียกว่า “การประสานแผน” ในรูปของ “แผนปฏิบัติการ” หรือ “แผนการเงิน” หรือ “แผนงบประมาณ” จะมีผลช่วยลดความซ้ำซ้อนความสูญเปล่าและความขัดแย้ง ตลอดจนประโยชน์สูงสุดของการใช้งบประมาณ ซึ่งมีอยู่ค่อนข้างจำกัดได้เป็นอย่างดี

3. ความสำคัญต่อการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินงาน นอกจากงบประมาณจะมีความสำคัญต่อการวางแผนงาน และการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ แล้ว ฝ่ายบริหารยังสามารถใช้แผนงบประมาณเป็นเครื่องมือ ควบคุม กำกับ ติดตาม และตรวจสอบการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ ได้ในขั้นตอนการบริหารแผน และการติดตามประเมินผลของแผนซึ่งจะทำให้ทราบ

ความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคเพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาได้ทันต่อเหตุการณ์และเป็นข้อมูลในการวางแผนปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543 : 24) ได้กล่าวถึงเหตุผลที่ต้องพัฒนาโครงสร้างงบประมาณที่ดีในแต่ละโรงเรียน คือ

1. งบประมาณ แสดงให้เห็นแผนทางการเงิน ซึ่งโรงเรียนสามารถนำไปใช้วิเคราะห์การปฏิบัติงานทางการเงินเพื่อการบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาของโรงเรียน
2. งบประมาณ ทำให้เจ้าหน้าที่และผู้ปกครองเกิดความตระหนักถึงแหล่งเงินที่โรงเรียนจะจัดหารายได้มาใช้
3. งบประมาณ ช่วยกำหนดจัดลำดับความสำคัญของงาน/กิจกรรมของโรงเรียน
4. งบประมาณ ช่วยพัฒนาความร่วมมือและการติดต่อสื่อสารระหว่างครูใหญ่/ผู้อำนวยการ เจ้าหน้าที่ และกลุ่มองค์กรของผู้ปกครอง
5. งบประมาณ ช่วยพัฒนาความสนใจในผลประโยชน์และความมีอิสระของเจ้าหน้าที่

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า งบประมาณ มีความสำคัญสำหรับการกำหนดแผนงานในการจัดการศึกษาได้อย่างถูกต้อง เพราะหากงบประมาณมีความเพียงพอสอดคล้องกับแผนงานแล้ว การดำเนินงานต่างๆ ของการศึกษาจะเป็นไปอย่างเหมาะสม

จากกระบวนการและส่วนประกอบของทฤษฎีงบประมาณ ผู้วิจัยจึงได้นำงบประมาณมาเป็นประเด็นศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ และนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เนื่องจากเห็นว่างบประมาณมีความจำเป็นและมีความสำคัญในการจัดการศึกษา ถ้างบประมาณเพียงพอ งานการศึกษาจะสามารถดำเนินการไปได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543 : 24) ที่กล่าวไว้ว่างบประมาณ คือ แผนทางการเงิน ซึ่งโรงเรียนสามารถนำไปใช้วิเคราะห์การปฏิบัติงานทางการเงิน เพื่อการบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาของโรงเรียน

2.6 ด้านสื่อการเรียนการสอน

2.6.1 ความหมายของสื่อการเรียนการสอน

มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของสื่อการสอนไว้ดังนี้

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2523 : 108) ให้ความหมายไว้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุ (สิ่งสิ้นเปลือง) อุปกรณ์ (เครื่องมือที่ไม่ผู้ฟังง่าย) และวิธีการ (กิจกรรม ละคร เกม การทดลอง ฯลฯ) ที่ใช้เป็นสื่อกลางให้ผู้สอนสามารถส่งหรือถ่ายทอดความรู้ เจตคติ (อารมณ์ ความรู้สึก ความสนใจ ทักษะคติและค่านิยม) และทักษะไปยังผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วารินทร์ รัชมีพรหม (2531 : 14) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สื่อการเรียนการสอน คือ สิ่งที่เป็นพาหนะนำข้อมูลจากแหล่งกำเนิดไปสู่ผู้รับ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ รูปภาพ ภาพยนตร์ เครื่องเสียง

วัสดุฉาย สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ เหล่านี้เราเรียกว่า สื่อที่ใช้ในการสื่อสาร และเมื่อนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ในการเรียนการสอนเราเรียกว่า สื่อการเรียนการสอน ด้วยเหตุนี้ สื่อการเรียนการสอน จึงทำหน้าที่เป็นพาหนะนำความรู้หรือสารไปสู่ผู้เรียน ในระหว่างที่มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

กิตติมา ปรีดีคิด (2532 : 68) ให้ความหมายไว้ว่า สื่อการสอน หมายถึง วัตถุ สิ่งของ ภาพ เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนหมายถึงบุคคล วิธีการ สถานที่ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนบังเกิดผลดี มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น อุปกรณ์การสอน อุปกรณ์การศึกษา เทคโนโลยีการศึกษา โสตทัศนศึกษา โสตทัศนูปกรณ์ สื่อการเรียน แต่ในปัจจุบัน เรียกว่า สื่อการเรียนการสอนมากกว่า เพราะมีความหมายกว้างขวาง มิใช่หมายถึงเพียงสิ่งของที่ใช้ ประกอบการสอน แต่หมายถึงทุกอย่างไม่ใช่ว่าสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม หากนำมาประกอบการเรียนการสอนแล้ว เกิดความเข้าใจง่าย รวดเร็ว ชัดเจนขึ้น เรียกว่าสื่อการสอนทั้งสิ้น

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2533 : 80) กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ผู้สอนและผู้เรียนนำมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สนอง ศิริกุลวัฒนา และคณะ (2541 : 85-86) กล่าวว่า สื่อการเรียน ก็คืออุปกรณ์ทุกชนิดที่ครูนำมาช่วยในการสอนการเรียนรู้ หรือในการศึกษา เพื่อทำให้การศึกษา หรือการเรียนการสอนนั้น ๆ ได้ผลดีที่สุดที่จะทำได้ เป็นเครื่องมือของครูที่ใช้สำหรับให้นักเรียนได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น รวดเร็วขึ้น

พระโสมสวัสดิ์ บาลลา (2545 : 30) ได้ให้ความหมายว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นวัสดุ อุปกรณ์ สื่อเทคโนโลยีและวิธีการต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพของการเรียนการสอนทั้งครูและนักเรียนให้เป็นไปตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

พระมหาสมคิด ตะทังวัน (2542 : 54) กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง อุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน วิธีการ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยนำข้อมูลหรือส่งเสริมสนับสนุนให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน คือ สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นวัสดุ อุปกรณ์ สื่อเทคโนโลยี และวิธีการต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพของการเรียนการสอนทั้งครูและนักเรียนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

2.6.2 คุณค่าของสื่อการเรียนการสอน

มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวคุณค่า และความสำคัญของการเรียนการสอนที่จะช่วยในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุตามเป้าหมายและได้ผลดี ไว้ดังนี้

สนอง ศิริกุลวัฒนา และคณะ (2541 : 85-86) กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่ครูนำมาช่วยในการจัดการเรียนรู้หรือในการศึกษา เพื่อทำให้การศึกษาหรือการเรียนนั้น ๆ ได้ผลดีที่สุดที่จะทำได้ เป็นเครื่องมือของครูที่ใช้สำหรับให้นักเรียนได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้นรวดเร็วขึ้น

กิติมา ปรีดีคิด (2532 : 69) กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน มีประโยชน์ต่อครูที่จะต้องให้ความสำคัญและเลือกสื่อให้เหมาะสม เพื่อจะช่วยให้ครูสอนได้ดีขึ้นและสอนได้บรรลุตามเป้าหมายและได้ผลดี

สิทธิพล เวียงธรรม (2547 : 42) กล่าวว่า สื่อการสอนมีความจำเป็นในการเรียนการสอน เพราะเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเพียงพอ

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า สื่อการสอน คือ สิ่งที่มีความจำเป็นและมีส่วนช่วยให้การเรียนการสอนของครูได้ผล และสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีบรรลุถึงเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

2.6.3 ความสำคัญของการเรียนการสอน

มีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

พระมหาสมคิด ตะทังวัน (2542 : 54) กล่าวว่า สื่อการสอน นับว่าเป็นสิ่งที่มีบทบาทอย่างมากในการเรียนการสอน เนื่องจากเป็นตัวกลางที่จะช่วยให้การสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนสามารถเกิดความเข้าใจในความหมายของบทเรียนได้ตรงกับผู้สอนต้องการ ไม่ว่าสื่อชิ้นนั้นจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตามแต่นับว่าเป็นทรัพยากรที่สามารถเอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น

วสันต์ เพชรวิวรรณ (2545 : 52) กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอน เพราะสื่อการเรียนการสอนจะทำให้การเรียนการสอนเกิดความชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้น

สนอง ศิริกุลวัฒนา และคณะ (2541 : 85-86) กล่าวว่า อุปกรณ์การสอนเป็นสื่อช่วยในการเรียนการสอนได้ผลตามที่ครูต้องการได้เป็นอย่างดี ในบางสิ่งบางอย่าง ครูก็ไม่สามารถอธิบายให้นักเรียนเข้าใจได้ดี เพราะคำพูดมีความหมายได้หลายอย่าง ครูก็จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ มาประกอบการสอน

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน มีความสำคัญอย่างมากสำหรับการช่วยทำให้การสอนของครูได้ผลตามต้องการ เพราะสื่อสามารถสื่อการเรียนรู้

ออกมาเป็นรูปธรรมให้นักเรียนได้สัมผัส เพราะคำพูดแปลความออกได้หลายความหมาย สื่อจะมาช่วยเน้นย้ำคำพูดนั้นให้ชัดเจนขึ้น

จากกระบวนการและส่วนประกอบของทฤษฎีสื่อการเรียนการสอน ผู้วิจัยจึงได้นำสื่อการเรียนการสอนมาเป็นประเด็นศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ และนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เนื่องจากเห็นว่าสื่อการเรียนการสอนมีประโยชน์ในการจัดการศึกษา สามารถช่วยให้ครูสอนได้ดีและสอนได้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ ได้สอดคล้องกับ ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2533 : 80) ที่กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ผู้สอนและผู้เรียนนำมาใช้ในระบบการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการที่จะส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา

3.1 ด้านการบริหารจัดการ

3.1.1 ความหมายของการบริหาร

ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ การบริหารจัดการนับเป็นขั้นตอนสำคัญยิ่งที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ทั้งนี้ได้มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการบริหาร ความสำคัญของการบริหาร และกระบวนการบริหารไว้ ดังนี้

นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2540 : 3) กล่าวว่า มีศัพท์สองคำที่ใช้กันอยู่ คือ “การบริหาร”(Administration) ใช้เป็นคำกลางในการบริหารกิจการที่เป็นสาธารณประโยชน์ หรือการบริหารงานแผ่นดิน เช่น รัฐประศาสนศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหารปกครองประเทศ หรือการบริหารการศึกษา (Educational administration)

“การจัดการ” (Management) มักจะใช้ในการบริหารธุรกิจของเอกชน ดังนั้น คำว่า “ผู้บริหาร” หรือ “ผู้จัดการ” จึงใช้เรียกผู้ดำรงตำแหน่งในระดับต่าง ๆ ของกิจการที่เป็นของรัฐและเอกชน เมื่อการบริหารมีลักษณะที่อาจพิจารณาได้ 2 นัยดังกล่าว การนิยามความหมายของการบริหารจึงมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละทัศนะและแนวคิด ดังต่อไปนี้

ไฮแมนน์ และสก็อต (Haimann and Scott. 1974 : 6) กล่าวว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคมและเทคนิคในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ใช้อิทธิพลจากบุคคลในการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย

จุง (Chung. 1987 : 10) ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารเป็นกระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกิจกรรมขององค์การ ให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ

สโตนเนอร์ และฟรีแมน (Stoner and Freeman. 1992 : 3) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการวางแผน การจัดองค์การ ภาวะผู้นำ และการควบคุมการทำงานของสมาชิกขององค์การ ให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ

โรบบินส์ (Robbins. 1982 : 9) ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารเป็นกระบวนการนำกิจกรรมที่สมบูรณ์ และมีประสิทธิผล โดยผ่านการกระทำของบุคลากรอื่น

บาร์ทอล และมาร์ติน (Bartol and Martin. 1991 : 6) ได้ให้ความหมาย การบริหารว่าเป็น กระบวนการที่ทำให้เป้าหมายขององค์การ ประสบผลสำเร็จโดยการวางแผน การจัดองค์การ การใช้ ภาวะผู้นำ และการควบคุม

สมพงษ์ เกษมสิน (2526 : 6) กล่าวว่า การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอา ทรัพยากรการบริหารมาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of administration) ให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

เสนาะ ดิเฮอร์ (2543 : 1-2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร คือ กระบวนการทำงาน กับคนโดยอาศัยคน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ซึ่ง แยกสาระสำคัญของการบริหารออกเป็น 5 ลักษณะ คือ

1. การบริหารเป็นการทำงานกับคนโดยอาศัยคน หมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการ ทางสังคมคืออาศัยกลุ่มคนที่ร่วมกันทำงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ ผู้บริหารจะต้อง รับผิดชอบงานให้งานสำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของคนอื่น การทำงานกับคนโดยอาศัยคนอื่นนั้น ต้องอาศัยคุณสมบัติของผู้นำอย่างหนึ่ง คือ ทำงานร่วมกับคนอื่นได้ หรือเป็นผู้มีความสัมพันธ์ที่ดี กับคนอื่น

2. การบริหารงานทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของ องค์การ ต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุกคนจึงจะสำเร็จได้ โดยเป้าหมายนั้นจะต้องมีลักษณะ สำคัญ 3 ประการ คือ ประการแรก เป้าหมายต้องสูง และสามารถทำได้สำเร็จสูงเกินไปก็ทำ ไม่สำเร็จ ต่ำเกินไปก็ไม่ทำทายนี่ไม่มีคุณค่า ประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงาน ที่ดี มีแผนงานที่มีประสิทธิภาพ ประการสุดท้าย จะต้องระบุวันเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย นั้น

3. การบริหารเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิผล และประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด

4. การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

5. การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเน การเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น

จากความหมาย และส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การบริหาร จัดการกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การที่ต้องอาศัยศาสตร์ และศิลป์ในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าต่อการลงทุน

3.1.2 ความสำคัญของการบริหารจัดการ

ธงชัย สันติวงษ์ (2535 : 12-13) กล่าวว่า ปัจจุบันมนุษย์ต่างรวมกันทำงานเป็นกลุ่ม ในลักษณะองค์การต่าง ๆ ซึ่งนับได้ว่า เป็นวิธีเดียวที่ช่วยให้มนุษย์สามารถเพิ่มกำลังความสามารถในการผลิตเพื่อตอบสนองสังคมมนุษย์ได้มากขึ้น ปัญหาสำคัญของการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ คือ ปัญหาของการรวมกลุ่มทรัพยากรทั้งที่เป็นวัตถุ และตัวคน ให้สามารถรวมกันผลิตในลักษณะขององค์การที่มีความหมายและมีประสิทธิภาพได้ ขณะเดียวกัน กลุ่มหรือ องค์การดังกล่าวก็ควรที่จะดำเนินไปโดยสามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิภาพมากที่สุด จนสามารถเติบโตและอยู่รอดได้ภายใต้ภาวะของระบบใหญ่ที่แวดล้อมองค์การอยู่ เพื่อให้องค์การสามารถอยู่เพื่อรับใช้สังคมมนุษย์ได้ตลอดกาล ปัญหาที่จะต้องปฏิบัติให้ลุล่วงไปนี้เองเรียกว่า งานบริหารหรือการจัดการ ซึ่งหมายถึงภาระหน้าที่ของบุคคลที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารจะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบ และดำรงไว้ซึ่งสภาพภายในตัวคน วัสดุเงินทุนของกลุ่ม หรือหน่วยงานให้ได้มากที่สุด ผู้บริหารที่เป็นผู้นำของกลุ่มจำเป็นต้องสนใจติดตามตลอดเวลา และจะต้องพยายามนำองค์การให้สามารถปรับตัว และเลือกประกอบกิจกรรมที่เหมาะสมที่สุดกับทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่

โดยนัยแห่งความสำคัญขององค์การที่มีต่อสังคมดังกล่าวมา การศึกษาเรื่องการจัดการจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มีความจำเป็นและน่าศึกษาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะพิจารณาในฐานะที่เราเป็นสมาชิกของสังคม แท้จริงแล้วบทบาทและความสำคัญของการบริหารนั้น มีความคู่กับอารยธรรมและการดำรงชีพของมนุษย์ เพราะเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่มมีหัวหน้าปกครอง บังคับบัญชา มีการแบ่งงานกันทำตามลักษณะความรู้ความสามารถมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในระหว่างพวกเขาและเผ่าเดียวกัน โดยมีจารีตประเพณี และวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำกับความประพฤติ เมื่อกลุ่มสังคมขยายตัวเติบโตมีความซับซ้อนมากขึ้น มนุษย์ก็เริ่มสร้างและวางระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ โดยเรียนรู้จากประสบการณ์และความเชื่อถือ โดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดความสำเร็จเรียบร้อยสงบสุข ขึ้นในสังคมนั้น ซึ่งอาจสรุปถึงความสำคัญของการบริหารได้ ดังนี้

1. การบริหารนั้นได้เจริญเติบโตควบคู่กับการดำรงชีพของมนุษย์ และเป็นสิ่งช่วยให้มนุษย์ดำรงชีพอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก
 2. จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้องค์กรต่าง ๆ ต้องขยายงานด้านการบริหารให้กว้างขึ้น
 3. การบริหาร เป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมวิทยาการด้านต่าง ๆ ทำให้การบริหารเกิดการเปลี่ยนแปลง และก้าวหน้ารวดเร็วยิ่งขึ้น
 4. การบริหาร เป็นวิธีการที่สำคัญในอันที่จะนำสังคมและโลกไปสู่ความเจริญก้าวหน้า
 5. การบริหาร จะช่วยชี้ให้ทราบแนวโน้มทั้งในด้านความเจริญและความเสื่อมของสังคมในอนาคต
 6. การบริหาร มีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์กร ฉะนั้นความสำเร็จของการบริหาร จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยสภาพแวดล้อม ทางสังคม และวัฒนธรรมทางการเมือง
 7. การบริหาร ต้องใช้การตัดสินใจสั่งการเป็นเครื่องมือ ซึ่งนักบริหารจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ และการวินิจฉัยสั่งการนี้เอง ที่เป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหารรวมทั้งความเจริญเติบโตของการบริหาร
 8. ชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือองค์กร ย่อมมีส่วนเกี่ยวพันกับการบริหารเสมอ ดังนั้น การบริหาร จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และจำเป็นต้องการดำรงชีพอย่างฉลาด
 9. การบริหารกับการเมืองเป็นสิ่งคู่กันไม่อาจแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ดังคำที่กล่าวว่า “การเมืองกับการบริหารนั้นเปรียบเสมือนคนละด้านของเหรียญอันเดียวกัน” ฉะนั้น การศึกษาวิชาการบริหาร จึงต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมทางการเมืองด้วย
- จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า การบริหารจัดการ เป็นวิธีการที่จะทำให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุตาม เป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนั้น การที่จะบริหารงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น ผู้บริหารจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงานอย่างสูง เพราะการดำเนินการต่าง ๆ ไม่ใช่เป็นเพียงกิจกรรมที่ผู้บริหารจะกระทำเพียงคนเดียว แต่ยังมีผู้ร่วมงานอีกหลายคนที่มีส่วนทำให้ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวได้ ซึ่งแต่ละคนจะมีความสามารถแตกต่างกันไป ทั้งในด้านสติปัญญา ความสามารถ ความถนัด ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความแตกต่างในลักษณะเหล่านี้ ทำให้เกิดความหลากหลายขึ้นในตัวบุคลากร จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะนำกระบวนการบริหารมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยกระตุ้น และเป็นแรงจูงใจให้บุคลากรเหล่านี้เกิดความสามัคคีร่วมมือกันปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้

3.1.3 กระบวนการบริหารจัดการ

ในการศึกษาเรื่องกระบวนการบริหารจัดการนั้น ได้มีนักวิชาการให้ความเห็นว่า การบริหารสามารถพิจารณาในแง่ของกระบวนการที่เชื่อมโยงกับงาน (Task) หรือภารกิจ (Function) ทางการบริหาร เซอร์จิโอวานี และคณะ (Sergiovanni and others) ได้แสดงแนวคิดในเรื่องนี้ว่าการบริหาร หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกันกับคนอื่น และโดยอาศัยคนอื่นให้บรรลุจุดหมายองค์การอย่างมีประสิทธิภาพ และได้ระบุความรับผิดชอบทางการบริหารว่าประกอบด้วยการดำรงรักษาแบบแผนวัฒนธรรมของโรงเรียน การทำให้โรงเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ การดำรงรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์การ และการปรับตัวกับสภาพภายนอกนอกจากนั้นแล้ว ผู้เขียนยังได้กล่าวว่า การบริหารยังอาจหมายถึงกระบวนการของภารกิจ (Functions) ซึ่งภารกิจที่นักทฤษฎีต่าง ๆ กล่าวถึง เช่น กุลลิก (Gulick), เออร์วิก (Urwick), คูนท์ซ์ (Koontz) โอดอนเนลล์ (O'Donnell) และเซียร์ (Sears) ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การใช้ภาวะผู้นำ และการควบคุม เซอร์จิโอวานี และคณะ (Sergiovanni and others. 1992 : 68 – 72)

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการท่านอื่น ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่เป็นกระบวนการบริหาร เช่น ที่กล่าวมาแต่ใช้ชื่ออื่น เช่น ฟาโยล (Campbell, Corbally and Ramseyer. 1968 : 138 ; citing Fayol. 1916. **Industrial and General Administration.** p. 17) ใช้คำว่าองค์ประกอบของการจัดการ (Elements of management) กุลลิก ใช้คำว่าองค์ประกอบงานของผู้บริหารระดับสูง (Work of the chief executive) ซึ่งใช้ชื่อย่อว่า Posdcorb (Gulick. 1937 : 13) ดังเช่น สมาคมผู้บริหารการศึกษาของสหรัฐอเมริกา (American Association of School Administrators (AASA) (Campbell, Corbally and Ramseyer. 1968 : 138-142 ; citing AASA. 1955 : 17) เป็นต้น

สำหรับกระบวนการบริหารที่กำหนดโดย ฟาโยล (Fayol), กุลลิก (Gulick) and เออร์วิก (Urwick), เซียร์ (Sears) สมาคมผู้บริหารศึกษาของสหรัฐอเมริกา, เกร็ก (Gregg), แคมป์เบล (Cambell) มีรายละเอียด ดังนี้

ฟาโยล (Fayol) วิศวกรเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศส เป็นต้นกำเนิดในการบริหารแบบกระบวนการ โดยอธิบายว่า กระบวนการบริหารงาน ประกอบด้วยลำดับขั้นทางการบริหาร 5 ประการ คือ (Campbell, Corbally and Ramseyer. 1968 : 138 ; citing Fayol. 1916. **Industrial and General Administration.** p. 17)

1. การวางแผนเพื่อปฏิบัติ (To plan)
2. การรวบรวมเครื่องมือ วัสดุและกำลังคน (To organize)
3. การสั่งบังคับบัญชาให้บุคคลปฏิบัติตามหน้าที่ (To command)
4. การประสานงานของหน่วยงานต่าง ๆ ให้มีความสัมพันธ์กัน (To coordinate)
5. การควบคุมให้งานทุกอย่างดำเนินตามที่ได้วางแผนไว้ (To control)

กูลิค (มาลีย์ บิงส์ว้าง. 2540 : 24 ; อ้างอิงจาก Gulick and Urwick. 1937. **Paper on the Science to Administration.** p. 13) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการในการบริหารเอาไว้จำนวน 7 ประการด้วยกัน เรียกย่อ ๆ ว่า “POSDCORB” กระบวนการนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific management) ซึ่งพยายามที่จะค้นคว้าหาวิธีการบริหารที่ดีที่สุดและได้สรุปกระบวนการบริหารนี้ไว้ใน “Paper on the Science to Administration” ในปี ค.ศ. 1937 โดยมีกระบวนการดังต่อไปนี้

1. การวางแผน หมายถึง การวางแผนในการปฏิบัติงาน รวมทั้งวิธีการปฏิบัติงานตามแนวทางนั้น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้

2. การจัดองค์การ หมายถึง การจัดทำโครงสร้างแบบเป็นทางการของอำนาจหน้าที่ การสั่งการ ซึ่งใช้ในการจัดแบ่งการกำหนดและการประสานงานของหน่วยงานย่อย ๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งไว้

3. การบริหารบุคคล หมายถึง การจัดการด้านบุคลากรทั้งหมด ตั้งแต่การรับเข้าทำงาน การฝึกอบรม การรักษาสภาพการทำงานให้คืออยู่เสมอ

4. การอำนวยการ หมายถึง การดำเนินการในการตัดสินใจและการสั่งการให้กิจการต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผนทั้งในลักษณะทั่ว ๆ ไปและในลักษณะเฉพาะรวมทั้งการให้คำแนะนำซึ่งเปรียบเสมือนเป็นผู้นำของหน่วยงาน

5. การประสานงาน หมายถึง การร่วมมือในการปฏิบัติงานในส่วนต่าง ๆ ให้ประสานงานสอดคล้องและกลมกลืนกัน

6. การรายงาน หมายถึง การจัดทำบันทึกรายงานและการตรวจสอบ

7. การงบประมาณ หมายถึง การจัดสรรงบประมาณในรูปแบบของการวางแผน การเงิน การทำบัญชีและการควบคุมการเงิน

เซียร์ (Sears) ได้เขียนเกี่ยวกับกระบวนการบริหารโดยสรุปไว้ 5 ประการ คือ (Gregg. 1957 : 271 ; citing Sears. 1950. **The Nature of Administrative Pricess.**)

1. การวางแผนหรือโครงการ

2. การจัดเค้าโครงการบริหารโดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของตำแหน่งต่าง ๆ ไว้ให้แน่นอนและรัดกุม

3. การวินิจฉัยสั่งการและมอบหมายงาน

4. การประสานงาน

5. การควบคุมและติดตามดูแลการปฏิบัติงาน

สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (AASA, 1955 : 17) ได้เสนอกระบวนการบริหารการศึกษาไว้ 5 ประการ คือ

1. การวางแผน เป็นความพยายามที่จะทำให้การปฏิบัติงานตรงกับเป้าหมายที่ต้องการ จึงได้กำหนดงานที่ต้องการ จะทำวิธีที่จะทำ และจุดมุ่งหมายของการทำงานแต่ละอย่างไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์กร

2. การแบ่งสรรโดยมีการจัดแบ่งทรัพยากรมนุษย์และที่มีใช้มนุษย์ให้เป็นสัดส่วน

3. การเสริมกำลังบำรุง หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้น และส่งเสริมให้บุคคลปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

4. การประสานงาน หมายถึง การจัดให้มีผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบเรื่องของการปฏิบัติงานของผู้อื่น และเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์กรเป็นหลักผลการปฏิบัติงาน และปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้าย เพื่อเปรียบเทียบผลงานกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นว่าตรงกับแผนที่วางไว้หรือไม่ เป็นการสะดวกที่จะได้วางแผนเพื่อการปฏิบัติงานในอนาคตต่อไป

เกร็ก (Gregg, 1957 : 274-316) ได้วิเคราะห์พร้อมทั้งได้ประมวลกระบวนการบริหารต่าง ๆ ออกเป็นระบบ 7 ชั้น คือ

1. การตัดสินใจสั่งการ เป็นหัวใจของกระบวนการบริหาร

2. การวางแผน มีความสำคัญต่อการบริหารงานทุกประเภทถ้าขาดการวางแผนแล้ว กิจกรรมนั้นจะไม่สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การจัดองค์การ ทำให้เกิดมีระบบระเบียบในการปฏิบัติงาน กำหนดอำนาจหน้าที่ และตำแหน่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน

4. การติดต่อสื่อสาร เป็นกระบวนการส่งข่าวสาร คำสั่ง คำอธิบาย ฯลฯ จากบุคคลหนึ่ง ไปอีกบุคคลหนึ่ง จากหน่วยงานหนึ่งไปยังอีกหน่วยงานหนึ่ง ซึ่งจะต้องชัดเจนได้ใจความและก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน

5. การใช้อิทธิพล หน่วยงานทุกชนิดต้องมีระบบการบังคับบัญชา เพื่อให้กิจการต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างราบรื่น โดยการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น รวมทั้งการกระตุ้นให้ทำงานปฏิบัติอย่างเต็มที่

6. การประสานงาน เป็นความร่วมมือระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือหน่วยงานต่อหน่วยงาน มีการติดต่อสัมพันธ์ช่วยเหลือกัน ในด้านบุคคล วัสดุและทรัพยากรอื่น ๆ

7. การประเมินผลงาน เป็นการติดตามผลงานเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่องมีการประเมินผลตรวจสอบประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จตรงตามเป้าหมาย

แคมเบล โคร์เบลลี และแรมเซย์ (Campbell, Corbally and Ramseyer. 1968 : 145-150) ได้จัดลำดับขั้นตอนของกระบวนการ บริหารไว้ 5 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

1. การตัดสินใจ โดยจะต้องวิเคราะห์ปัญหาหรือประเด็นนั้นให้เข้าใจถูกต้ององแท้เสียก่อน แล้ววิเคราะห์สถานการณ์รอบด้าน เก็บรวบรวมข้อมูล และตัดสินใจว่าจะเลือกเอาทางใดที่ตีเหมาะสมที่สุด

2. การจัดโปรแกรม หรืออาจจะเรียกว่า การจัดโครงการซึ่งหมายถึงการจัดกำลังบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ กำลังเงิน ลำดับขั้นการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับโครงการที่ได้ตัดสินใจเลือกไป

3. การกระตุ้นหรืออาจจะเรียกว่า การออกคำสั่งหรือการสั่งงาน ซึ่งต้องคำนึงถึงจิตใจของบุคคลเป็นสำคัญ มีการพูดจาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เพื่อให้หมดข้อสงสัยและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่

4. การประสานงาน คือการประสานร่วมมือกันระหว่างบุคคลหรือระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการร่วมมือความเข้าใจอันดีต่อกัน เป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ตรงตามตำแหน่งหน้าที่เพื่อกิจการต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพทุกคนจะต้องได้รับชื่อเสียง ความสำเร็จจะต้องเป็นของทุกคน

5. การประเมินผล ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการบริหารที่บังวัตถุประสงค์ในการดำเนินการ 2 ประการ คือ ตรวจสอบว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นอย่างไร บรรลุถึงเป้าหมายมากน้อยเพียงใด และเพื่อตรวจสอบว่าสถาบันนั้นได้รับการดูแลเอาใจใส่หรือบำรุงรักษาเอาไว้เพียงใด

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า กระบวนการบริหารจัดการ คือ การจัดระบบให้สมาชิกในองค์กรสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่องค์กรได้วางเอาไว้ ซึ่งมีการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน คือ การวางแผนการดำเนินงาน การดำเนินงานตามที่วางแผนเอาไว้ และการกำกับติดตามประเมินผล

3.1.4 ความหมายของการบริหารจัดการศึกษา

ได้มีนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สมบูรณ์ พรหมภพ (2521 : 15) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การดำเนินกิจการต่าง ๆ ของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมตรงกับความต้องการของสังคม

ภิญโญ สาธร (2526 : 3) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา คือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินงาน เพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน ประชาชน หรือสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน

เช่น ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม ค่านิยม หรือคุณธรรม ทั้งในด้านสังคม การเมือง และ เศรษฐกิจ เพื่อให้บุคคลดังกล่าวเป็นสมาชิกที่ดีและมีประสิทธิภาพของสังคม

เมธี ปิถันธนานนท์ (2525 : 2) ให้ทัศนะว่า การบริหารการศึกษาเป็นทั้งศาสตร์ทั้งศิลป์ ในการดำเนินการ หรือการให้บริการด้านการปกครอง การเรียนการสอนให้สามารถดำเนินไปด้วยดีมีประสิทธิภาพตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ชาญชัย อาจิณสมภาร (2527 : 7) อธิบายว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การทำงาน ร่วมกัน การช่วยให้ตระหนักในเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา การให้บริการแก่สังคม การเกี่ยวข้องกับมนุษย์ เช่น ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนหรือการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ที่สุด

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2540 : 8) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมที่หลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อเป็นสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้ค่านิยมตรงกับความต้องการของสังคม

จากความหมาย และส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า การบริหารจัดการศึกษา หมายถึง การให้บริการในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อดำเนินงานรวมทั้งปรับปรุงและส่งเสริมการจัดการศึกษา ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3.1.5 การบริหารจัดการสถานศึกษา

การบริหารจัดการสถานศึกษามีความหมายในลักษณะเดียวกับการบริหารโรงเรียน ซึ่งมี นักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

นิพนธ์ กินาวงศ์ (2523 : 12) กล่าวว่า การบริหารโรงเรียน คือ กระบวนการต่าง ๆ ในการดำเนินงานของกลุ่มบุคคล ซึ่งเรียกว่า ผู้บริหารโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการทางการศึกษา แก่สมาชิกในสังคม

ธีรวุฒิ ประทุมพนรัตน์ (2529 : 89) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การบริหารโรงเรียนมีวัตถุประสงค์หลักอยู่ที่การให้การศึกษแก่เด็กเยาวชนหรือผู้เรียน คือ ทำให้เด็กและเยาวชนหรือผู้เรียนได้รับ ประสพการณ์ และพัฒนาทุก ๆ ด้านอย่างเต็มที่ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดี และเป็นพลเมืองของประเทศชาติ ที่พึงปรารถนา

พนัส หันนาคินทร์ (2532 : 3) ให้ทัศนะว่า การบริหารโรงเรียนนั้น เล็งเห็นถึงวิธีการบริหารภายในโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานส่วนหนึ่งอันมีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาตัวนักเรียนเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงแตกต่างจากการบริหารการศึกษา ซึ่งหมายถึงการบริหารระบบโรงเรียน อันประกอบด้วยโรงเรียนหลายโรงเรียน ไม่ว่าจะระดับเดียวกันหรือต่างระดับก็ตามรวมกัน และ ได้

เห็นว่า การบริหารโรงเรียนต่างจากการบริหารธุรกิจ เพราะการบริหารธุรกิจต้องการผลกำไร แต่การบริหารโรงเรียนต้องการพัฒนาคนให้มีคุณภาพสูงขึ้น

วิจิตร วรุตบางกูร และ สุพิชญา ชีรกุล (2533 : 3) ให้ความเห็นว่า การบริหารโรงเรียนคือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บริการทางการศึกษาแก่เยาวชนและผู้สนใจใคร่ศึกษา เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านความรู้ความสามารถ เจตคติ ค่านิยม พฤติกรรม และ คุณธรรมต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและประเทศชาติ

สมาน ยินดีสิทธิ์ (2548 : 16) ได้กล่าวว่าการบริหารจัดการสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการซึ่งดำเนินงานโดยบุคคล เพื่อการบริการทางการศึกษาแก่สมาชิกของสังคมให้เป็นคนที่ดี มีคุณภาพ เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

จากความหมาย และส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่าการบริหารโรงเรียนเป็นการดำเนินงานหลายด้านเพื่อเป็นการส่งเสริม และพัฒนานักเรียนนักศึกษาให้เป็นสมาชิกที่ดีในสังคม มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา เพื่อให้โรงเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และเป็นการใช้กระบวนการทรัพยากรและเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

3.1.6 แนวคิดและหลักการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาแบบเป็นทางการ (Formal education) โดยที่โรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นแหล่งความรู้ที่เป็นทางการในทุกสังคม ซึ่งมีหลายระดับ ตั้งแต่ชั้นอนุบาลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา

โรงเรียนจัดเป็นองค์การแบบเป็นทางการ (Formal organization) เนื่องจากลักษณะการจัดโครงสร้างที่มีแบบแผน และมีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในโรงเรียน มักจะเป็นความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ

การบริหารโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องดำเนินงานโดยร่วมกันกับบุคลากรของโรงเรียน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในโรงเรียน เช่น บุคลากร เงิน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ โดย ดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติที่ได้กำหนดเอาไว้ในกฎ ระเบียบ เทคนิคการทำงาน ตลอดจนการใช้เวลาในช่วงปีการศึกษาหนึ่ง ๆ และในการบริหารโรงเรียนต้องมีการใช้ทรัพยากรให้เหมาะสม คุ่มค่า และปรากฏผลงาน คือ ผลการศึกษาที่ปรากฏแก่นักเรียนได้ผลดีและเป็นไปตามหลักสูตร

การจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพนั้น พิจารณาได้จากองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความพร้อมของทรัพยากร การบริหารโรงเรียนก็เหมือนกับการบริหารกิจการทั่วไป ซึ่งต้องอาศัยทรัพยากรการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงวิธีการจัดการที่ดี ซึ่ง

ความพร้อมของทรัพยากรนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันจะนำไปสู่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

2. การบริหารงาน มีการใช้กระบวนการบริหารที่อาศัยแนวคิด ทฤษฎีการบริหาร ให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน เพราะการบริหารเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้ภารกิจของโรงเรียนดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ได้วางเอาไว้

3. การจัดการเรียนการสอน หน้าที่หลักของโรงเรียน คือ หน้าที่ในการให้การศึกษา (The function of education) นั่นก็คือ การจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนหรือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และมาตรฐานของสถานศึกษา จึงอยู่ที่การสามารถจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนสามารถบรรลุผลตามเป้าหมายของหลักสูตร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 152 - 153) สรุปว่าอย่างไรก็ตามสิ่งที่สังคมคาดหวังจากโรงเรียนก็คือ การผลิตนักเรียนที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะในแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 8 (พ.ศ. 2540 – พ.ศ. 2544) ได้คาดหวังเอาไว้ว่า การศึกษาจะสามารถช่วยสร้างคนไทยให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย 1) มองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี 2) รู้จักคิดวิเคราะห์ 3) คิดแบบองค์รวม 4) เรียนรู้ด้วยตนเอง และ 5) มีคุณธรรม จริยธรรม

โดยโรงเรียนจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 5 กระบวนการ คือ 1) การเรียนรู้อย่างมีความสุข 2) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 3) การเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด 4) การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างลักษณะนิสัย : การฝึกฝน กาย วาจา ใจ และ 5) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพ : ศิลปะ ดนตรี กีฬา

มงคล สิทธิหล่อ (2545 : 13) ได้สรุปแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการไว้ว่า เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดแนวทางการ ปฏิรูปการศึกษา 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) การปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา 2) การปฏิรูปครู และบุคลากรทางการศึกษา 3) การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และ 4) การปฏิรูประบบบริหารการศึกษา

จะเห็นได้ว่า กระทรวงศึกษาธิการเองก็ได้พิจารณาเห็นว่า การจัดการศึกษาที่ดี และมีประสิทธิภาพควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการดังเช่นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงได้กำหนดแนวทางการปฏิรูปการศึกษา โดยนำองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ กำหนดไว้ในแนวทางปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ คือ

1. ความพร้อมของทรัพยากร กำหนดไว้ในแนวทางการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา โดยให้ดำเนินการจัดโรงเรียนให้เป็นปัจจุบัน เป็นการเตรียมความพร้อมด้านอาคารสถานที่ วัสดุ

อุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และกำหนดไว้ในการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา เป็นการเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร

2. การบริหาร กำหนดไว้ในแนวทางการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา
3. การจัดการเรียนการสอน กำหนดไว้ในแนวทางการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการ

เรียนการสอน

จากกระบวนการ และส่วนประกอบของทฤษฎีการบริหารจัดการ ผู้วิจัยจึงได้นำการบริหารจัดการมาเป็นประเด็นศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ และนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เนื่องจากเห็นว่า การบริหารจัดการ เป็นวิธีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพทำให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับ เมธี ปิณฑานนท์ (2525 : 2) ที่กล่าวว่า การบริหารการศึกษา เป็นทั้งศาสตร์ทั้งศิลป์ในการดำเนินการหรือการให้บริการด้านการปกครอง ทำให้การเรียนการสอนสามารถดำเนินไปด้วยดี มีประสิทธิภาพตรงตามวัตถุประสงค์ที่สถานศึกษา กำหนดไว้

3.2 ด้านการนิเทศการศึกษา

3.2.1 ความหมายการนิเทศการศึกษา

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

สาย ภาณุวัฒน์ (2527 : 3) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง ความพยายามอย่างหนึ่ง ในหลาย ๆ อย่าง ที่จะช่วยส่งเสริมให้การศึกษาที่มีคุณภาพทั้งในด้านการเรียนและการสอน

ภิญโญ สาธร (2529 : 274) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง ความพยายามทุกชนิด ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้ ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาในการแนะนำครูและผู้อื่นที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษา ให้รู้วิธีปรับปรุงการสอนหรือการให้การศึกษา

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2525 : 6 - 13) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง กิจกรรม ที่ทุกฝ่ายร่วมมือกันทดลองตามวิธีการของมัน โดยความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศึกษานิเทศก์ จะเป็นแบบเพื่อนมากกว่าเป็นการบังคับบัญชาหรือควบคุม การนิเทศการศึกษาในสมัยใหม่จึงเน้นการ ร่วมงานของครู และศึกษานิเทศก์ต่อการประเมินตนเอง (Self-evaluation) การนำตนเอง (Self - direction) การแนะนำตนเอง (Self-guidance) และการนิเทศตนเอง (Self-supervision)

สุพิชญา ธีรกุล, กาญจนา ศรีภาพสินธุ์ และวิจิตร วรุตบางกูร (2533 : 2) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือ การช่วยให้บุคคลอื่นในองค์กรให้สามารถปฏิบัติงานได้ตรงตามจุดมุ่งหมาย ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

อุทัย บุญประเสริฐ และชโลมใจ กิ่งควัฒน์ (2528 : 3) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการให้คำแนะนำ การให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาหารือ ช่วยฝึกฝน

ช่วยเตรียมงาน ให้การสนับสนุน ช่วยประสานงาน เป็นผู้ดำเนินการผลิต การปฏิบัติโดยตรง ในบางกรณี ตลอดจนอาจเป็นเรื่องของการจัดการ และการควบคุมเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูงบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษา คือ ความพยายามอย่างหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้การศึกษาที่มีคุณภาพทั้งในด้านการเรียนและการสอน ทำให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาที่ได้รับมอบหมายทำหน้าที่ นิเทศการศึกษาในการแนะนำครู โดยความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศึกษานิเทศก์จะเป็นแบบเพื่อนมากกว่าเป็นการควบคุม การนิเทศการศึกษามัธยมใหม่ จึงเน้นการร่วมงานของครูและศึกษานิเทศก์ต่อการประเมินตนเอง การนำตนเอง การแนะนำตนเอง และการนิเทศตนเอง

3.2.2 การนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

ความหมายการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

นักการศึกษา และนักวิชาการ ได้กล่าวถึงความหมายของการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนเอาไว้ดังนี้

สิปปนนท์ เกตุทัต (2528 : 138) ได้กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน จะเป็นการนิเทศการศึกษาโดยอาศัยบุคลากรภายในโรงเรียนเป็นผู้นิเทศ ได้แก่ ครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ หรือ หัวหน้าหมวด วิชา รวมทั้งผู้มีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ ตลอดจนผู้มีประสบการณ์ในการสอนเฉพาะสาขาวิชา บุคลากรเหล่านี้ จะต้องมีความสามารถทำการนิเทศครูในรูปของการเป็นที่ปรึกษาการปฏิบัติงานในหมู่คณะ การให้ความรู้เพิ่มเติม โดยถือหลักการผนีกกำลังกัน ปฏิบัติงานให้สำเร็จด้วยดี

วิไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2525 : 93) ได้กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียน อันได้แก่ ครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ หัวหน้าหมวดวิชา ดำเนินงานโดยได้รับความร่วมมือของคณะครูภายในโรงเรียนร่วมกันปรึกษาหารือ เพื่อทำการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล วางแผนปรับปรุงการเรียนการสอน ตลอดจนปรับปรุงคุณภาพบุคลากรภายในโรงเรียนให้ดีขึ้นตลอดเวลา

สังข์ อุทรานันท์ (2525 : 7) ได้กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน หมายถึง กระบวนการศึกษาที่จัดขึ้นในโรงเรียน โดยผู้บริหารโรงเรียน หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายในการพัฒนาคุณภาพการทำงานของครูและบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในการเรียนของนักเรียนนั่นเอง

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน หมายถึง การนิเทศการศึกษาโดยอาศัยบุคลากรภายในโรงเรียนเป็นผู้นิเทศได้แก่ ครูใหญ่ ผู้ช่วย

ครูใหญ่รวมทั้งผู้มีความรู้ ความสามารถ ตลอดจนผู้มีประสบการณ์ในการสอนเฉพาะสาขาวิชา เพื่อทำการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล วางแผนปรับปรุงการเรียนการสอน ตลอดจนปรับปรุงคุณภาพบุคลากรในโรงเรียน เพื่อให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์ผลสูงสุดด้านผู้เรียนสอดคล้องกับ สังคฤพานันท์ (2525 : 7) ที่กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน คือ กระบวนการศึกษาที่จัดขึ้นในโรงเรียน โดยผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายในการพัฒนาคุณภาพการทำงานของครู และบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในการเรียนของนักเรียน

3.2.3 ความสำคัญของการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

นักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของการนิเทศ ไว้ดังนี้

พิชัย อุ่นแสง (2539 : 20) กล่าวว่า การนิเทศภายใน เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพราะว่า เป็นกระบวนการที่มุ่งให้ความช่วยเหลือครูในการปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เนื่องจากการนิเทศภายนอกได้เริ่มลดบทบาทลง เพราะข้อจำกัดในด้านขาดแคลนบุคลากร ด้านงบประมาณ และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับบุคลากรในโรงเรียนเริ่มมีบทบาทในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน โดยคณะครูและผู้บริหารมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้าช่วย ในขณะเดียวกัน บุคลากรในโรงเรียนมีความรู้ ความสามารถสูงขึ้น จึงได้เกิดแนวคิดที่จะให้บุคลากรภายในโรงเรียน ร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2543 : 55) ได้กล่าวไว้ว่า การนิเทศมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง เพราะในบางครั้งแม้ครูอาจารย์จะได้ใช้ความรู้ความสามารถในกิจกรรมที่ได้วางแผนไว้แล้วก็ตาม อาจจะมีบางสิ่งบางอย่างขาดตกบกพร่องทำให้ไม่สมบูรณ์ ดังนั้น ถ้าหากจะมีบุคคลอื่นได้มีโอกาสชี้แนะ แนะนำ คอยช่วยเหลือแล้ว ก็ย่อมจะบังเกิดผลดีกว่าที่จะกระทำเพียงผู้เดียว ดังนั้น การนิเทศจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาที่คอยส่องให้เห็นภาพการสอนของครู แต่ไม่ใช่เป็นเพียงกระจกเงาอย่างเดียว ยังคอยชี้แนะให้คำปรึกษาอีกด้วย คล้าย ๆ กับเป็นกระจกพิเศษ การนิเทศจึงมีความสำคัญดังได้กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นการช่วยเหลือครูในการเตรียมการสอน
2. เป็นการบริการแก่ครูที่มีความสามารถแตกต่างกัน
3. ประสานสัมพันธ์ เป็นการร่วมมือ สร้างความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน
4. ทำให้ครูเป็นคนทันสมัยทันต่อเหตุการณ์
5. เพื่อให้ครูพัฒนาการสอนและสามารถแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริงได้
6. การนิเทศจะช่วยรักษามาตรฐานทางการศึกษาได้วิธีหนึ่ง
7. ช่วยให้ผู้ครูก้นหาและรู้วิธีการทำงานด้วยตนเอง

8. เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับครู และรู้สึกอบอุ่นใจที่ผู้บริหารไม่ทอดทิ้ง

9. ช่วยให้ครูสามารถประเมินผลงานของครูโดยดูจากผลการเรียนการสอน

สังข์ อุทรานันท์ (2530 : 198 - 199) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการสำคัญในการพัฒนาการศึกษา เพราะจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์การให้สอดคล้อง กับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้ครูมีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอ ช่วยแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการเรียนการสอนเพื่อให้การเรียนการสอนได้พัฒนา

บุญ คำใจหนัก (2545 : 13) กล่าวว่า การดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียน เป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งของผู้บริหาร โรงเรียนที่จะสร้างความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรในโรงเรียน ให้เกิดการพัฒนาตนเองในการทำงาน เพื่อส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ไพศาล ทองเนื้อแปด (2547 : 70) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการช่วยเหลือ แนะนำเพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่าการนิเทศการศึกษามีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือ ปรับปรุงการสอนของครู ทำให้ครูมีความรู้ทันสมัย ทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2.4 ความจำเป็นในการนิเทศภายในโรงเรียน

โรงเรียนเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่หลัก คือ การจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียน การนิเทศภายในโรงเรียนแต่เดิมนั้นกระทำโดยศึกษานิเทศเป็นหลัก แต่ในยุคปัจจุบันนี้สภาพต่าง ๆ ของโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษา ประกอบกับจำนวนผู้เรียนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและมีความหลากหลาย การนิเทศโดยศึกษานิเทศจึงไม่เพียงพอและทันต่อการจัดการเรียนรู้อำนาจจำเป็นต้องอาศัยผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญ และบุคลากรภายในโรงเรียนในการดำเนินการ“นิเทศภายในโรงเรียน” อย่างใกล้ชิด ซึ่งจะทำการดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียน ให้เป็นไปตามมาตรฐานหลักสูตรสอดคล้องกับการประเมินภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา และเป็นไปตามแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 มาตรา 22-30 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนิเทศการศึกษามีความจำเป็นต่อกระบวนการเรียนการสอน ด้วยเหตุผลดังนี้

1. การศึกษาเป็นกิจกรรมที่ซับซ้อนและยุ่งยากจำเป็นที่จะต้องมีการนิเทศ เพื่อเป็นการให้บริการแก่ครูจำนวนมากที่มีความสามารถต่าง ๆ กัน

2. การนิเทศการศึกษา เป็นงานที่มีความจำเป็นต่อความเจริญงอกงามของครู แม้ว่าครูจะได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีแล้วก็ตาม แต่ครูก็ต้องปรับปรุงฝึกฝนตนเองอยู่เสมอในขณะที่ทำงานในสถานการณ์จริง

3. การนิเทศการศึกษา มีความจำเป็นต่อการช่วยเหลือในการเตรียมการสอน

4. การนิเทศการศึกษา มีความจำเป็นต่อการทำให้ครูเป็นบุคคลที่ทันสมัยอยู่เสมอเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีอยู่เสมอ

สุพิชญา ชีรกุล, กาญจนา ศรีภาพสินธุ์ และวิจิตร วรุตบางกูร (2533 : 3) กล่าวว่า ความจำเป็นที่จะต้องมีการนิเทศการศึกษาในระบบการศึกษา เนื่องมาจากเหตุผล ดังนี้

1. สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ การศึกษาจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย การนิเทศการศึกษาจะช่วยทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในองค์การที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

2. ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เพิ่มขึ้นโดยไม่หยุดยั้ง แม้แนวคิดในเรื่องการเรียนการสอนก็เกิดขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา การนิเทศการศึกษาจะช่วยทำให้ครูมีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอ

3. การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้การเรียนการสอนพัฒนาขึ้น จำเป็นต้องได้รับการชี้แนะหรือการนิเทศการศึกษาจากผู้อำนวยการ โดยเฉพาะ จึงจะทำให้แก้ไขปัญหาได้สำเร็จลุล่วง

4. การศึกษาของประเทศไทยไม่อาจจะรักษามาตรฐานไว้ได้ จะต้องมีการควบคุมดูแลด้วยระบบการนิเทศการศึกษา

ด้วยความจำเป็นดังกล่าว ผู้มีหน้าที่นิเทศ จึงควรจะต้องจัดดำเนินการเพื่อช่วยเหลือครูให้มีความสามารถในการปรับปรุงการเรียนการสอนหรือช่วยเหลือตัวเองในการสอน ได้ทำให้ครูก้าวทันโลกที่กำลังเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริง

สังัด อุทรานันท์ (2530 : 122) กล่าวว่า การนิเทศภายในโรงเรียนมีความจำเป็น ดังนี้

1. ศึกษานิเทศก์โดยตำแหน่งมีจำนวนจำกัด ไม่สามารถสนองความต้องการการนิเทศภายในโรงเรียนต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง

2. สภาพปัญหาและความต้องการในแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน จึงเป็นการยากที่ผู้นิเทศก์จากภายนอกจะรู้ปัญหาและความต้องการของโรงเรียนที่แท้จริงได้ การตอบสนองความต้องการจึงเป็นไปได้ยาก

3. ในสภาพปัจจุบันบุคลากรในโรงเรียนส่วนใหญ่ มีความรู้ความสามารถเพียงพอ บางคนมีความชำนาญเฉพาะสาขาวิชาอีกด้วย จึงสมควรที่จะได้ใช้ทรัพยากรบุคคลเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

4. เป็นการสอดคล้องกับปรัชญา หลักการและวิธีการของการนิเทศสมัยใหม่ที่สุด ซึ่งการนิเทศสมัยใหม่จะเกิดขึ้น โดยความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่จะต้องมีคนมาช่วยชี้แนวทาง

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า ความจำเป็นในการนิเทศภายในโรงเรียน คือ กิจกรรมที่เป็นการให้บริการแก่ครูจำนวนมากที่มีความสามารถต่าง ๆ กัน เป็นงานที่มีความจำเป็นต่อความเจริญงอกงามของครู เป็นการช่วยเหลือในการเตรียมการสอน ทำให้ครูเป็นบุคคลที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

3.2.5 หลักการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

หลักการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน โดยทั่วไปได้อาศัยหลักการนิเทศการศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นแนวทาง ดังเช่น หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาได้กล่าวถึงการนิเทศภายในโรงเรียน มีหลักการที่ใช้ยึดในการปฏิบัติ 7 ประการคือ

1. มีความถูกต้องตามหลักวิชาการ หมายถึง ควรเป็นไปตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่วางไว้ ตลอดจนเป็นไปตามความเป็นจริงตามกฎหมายที่แน่นอน
2. เป็นวิทยาศาสตร์ การทำงานเป็นระบบ มีวิธีการในการศึกษา ปรับปรุง และ ประเมินผล โครงการนิเทศภายในโรงเรียนจะเกิดมาจากการวิเคราะห์ การรวบรวมข้อมูล และสรุปผลอย่างมีประสิทธิภาพเป็นที่เชื่อถือได้
3. เป็นประชาธิปไตย หมายถึง จะต้องเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นความร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน และรู้จักใช้ความสามารถในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ
4. เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในความสามารถของครูและนำไปสู่การเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานของครูให้สูงขึ้น
5. เป็นการสร้างสรรค์ หมายถึง เป็นการแสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคลแล้วเปิดโอกาสให้ได้แสดงออกและพัฒนาความสามารถเหล่านั้นเต็มที
6. เป็นการตั้งอยู่บนรากฐานของการพัฒนาอาชีพ มากกว่าที่จะเป็นความสัมพันธ์ในแต่ละบุคคล
7. มุ่งสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันและให้ครูรู้สึกว่าการปฏิบัติดีกว่าเดิมในการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

กรมวิชาการ (2543 : 16) สรุปได้ว่า การนิเทศภายในสถานศึกษาใช้หลักการ ดังนี้

1. หลักการปฏิบัติงานตามวิธีวิทยาศาสตร์ ดำเนินการอย่างมีระบบระเบียบ ซึ่งครอบคลุมถึงวิธีการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการ การวางแผนการนิเทศ การปฏิบัติการนิเทศ การประเมินผลการนิเทศ ซึ่งควรจะมาจากข้อมูลวิเคราะห์และสรุปผลอย่างมีประสิทธิภาพเป็นที่น่าเชื่อถือได้

2. หลักการปฏิบัติงานตามวิถีทางประชาธิปไตย เคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้เกียรติซึ่งกันและกัน เปิดใจกว้าง ยอมรับผลการประเมินตนเอง ยอมรับในเหตุผลและปฏิบัติ ตามข้อตกลง ตลอดจนใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานเพื่อให้งานนั้นบรรลุเป้าหมาย

3. หลักการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาสร้างสรรค์โดยการแสวงหาความสามารถพิเศษของครู แต่ละคน เปิดโอกาสให้ได้แสดงออกและส่งเสริมความสามารถเหล่านั้นอย่างเต็มที่

4. หลักการปฏิบัติตามกระบวนการกลุ่มและการมีส่วนร่วม เน้นความร่วมมือร่วมใจ ในการดำเนินงาน โดยยึดวัตถุประสงค์การทำงานร่วมกัน การช่วยเหลือแบ่งปันประสบการณ์ซึ่ง กันและกัน ร่วมคิด ร่วมพัฒนา ทั้งนี้เพื่อความสำเร็จของงานโดยส่วนรวม

5. หลักการปฏิบัติงานเพื่อประสิทธิภาพ เน้นการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ รับผิดชอบ มีการควบคุมติดตามผลการทำงานและผลผลิตอย่างใกล้ชิด เพื่อให้มีประสิทธิภาพและมี ประสิทธิภาพตามมาตรฐานการศึกษา

6. หลักการปฏิบัติงาน โดยยึดวัตถุประสงค์ การดำเนินงานทุกครั้งต้องกำหนด วัตถุประสงค์ การทำงานอย่างชัดเจน ออกแบบการดำเนินงานอย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้งานบรรลุ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า หลักการนิเทศภายในโรงเรียน หมายถึง การทำงานเป็นระบบ มีวิธีการศึกษา ปรับปรุง และประเมินผล เน้นความร่วมมือร่วมใจกัน ในการทำงานและรู้จักใช้ความสามารถในการปฏิบัติงานเพื่อให้งานไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ และ นำไปสู่การเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานของครูให้สูงขึ้น สรุปผลเป็นที่น่าเชื่อถือได้

3.2.6 กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน

สิ่งสำคัญในการจัดการนิเทศการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ขั้นตอน ในการปฏิบัติงานทางกรนิเทศการศึกษา คือ กระบวนการนิเทศ การนิเทศการศึกษาจะเน้น กระบวนการนิเทศมากกว่าบทบาทของการนิเทศ กระบวนการนิเทศนับได้ว่าเปิดใจกว้างสำหรับ ผู้ปฏิบัติงาน ยอมรับในความสำคัญของบุคคล และสร้างมนุษยสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ

กระบวนการนิเทศการศึกษาเป็นแบบแผนของการนิเทศการศึกษา ที่ลำดับขั้นตอน ไว้ต่อเนื่องกันอย่างมีระเบียบแบบแผน มีลำดับขั้นตอนของการดำเนินงานต่อเนื่องกันอย่างมีระบบ ระเบียบ พร้อมด้วยเหตุผลและมีความเป็นไปได้ ขั้นตอนการนิเทศการศึกษามีผู้กล่าวไว้หลายท่าน ดังนี้

สงัด อุทานันท์ (2530 : 46) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศการศึกษาที่ เหมาะสมในสังคมไทยไว้ 5 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

1. ขั้นตอนการวางแผน (Planning) เป็นขั้นที่ผู้บริหาร ผู้นิเทศภายในโรงเรียนและผู้รับการนิเทศ จะทำการประชุมปรึกษาหารือ เพื่อให้ได้มาซึ่งปัญหา ความต้องการจำเป็นของสิ่งที่จะต้องมีการนิเทศ รวมทั้งวางแผนถึงขั้นตอนการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการนิเทศที่จะจัดให้มีขึ้น
2. การให้ความรู้ความเข้าใจ (Informing) ถึงสิ่งที่จะดำเนินการว่า จะต้องอาศัยความรู้ความสามารถอย่างไรบ้าง มีขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างไร และจะอย่างไรจึงจะให้ได้ออกมาอย่างมีคุณภาพ
3. การปฏิบัติ (Doing) เป็นขั้นที่ผู้รับการนิเทศลงมือปฏิบัติงานตามความรู้ความสามารถ และผู้ให้การนิเทศจะทำการนิเทศ พร้อมทั้งควบคุมคุณภาพให้งานสำเร็จออกมาทันตามกำหนดเวลาและมีคุณภาพสูง ในขณะที่เดียวกันผู้บริหารก็จะให้การสนับสนุนในเรื่องวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเครื่องมือต่าง ๆ ที่จะช่วยในการปฏิบัติงาน
4. การสร้างขวัญและกำลังใจ (Reinforcing) เป็นขั้นของการเสริมแรงของผู้บริหาร เพื่อให้ผู้รับการนิเทศมีความมั่นใจ และบังเกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งอาจดำเนินงานในขณะที่ผู้นิเทศกำลังปฏิบัติงาน หรือปฏิบัติงานเสร็จสิ้นลงไปแล้ว
5. การประเมินผล (Evaluation) เป็นขั้นที่ผู้นิเทศประเมินผลงาน และประเมินผลการดำเนินงานที่ปฏิบัติไปแล้วว่าเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอย่างไรบ้างที่ทำให้การดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จ กระบวนการทั้ง 5 ขั้นตอนนี้ เรียกโดยย่อว่า PIDER

จากกระบวนการและส่วนประกอบของทฤษฎีการนิเทศการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้นำการนิเทศการศึกษามาเป็นประเด็นศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ และนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เนื่องจากเห็นว่า การนิเทศการศึกษา มีส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ด้านการสอนได้ดี สอดคล้องกับ สังค อุทรานันท์ (2525 : 7) ที่กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน หมายถึง กระบวนการศึกษาที่จัดขึ้นในโรงเรียนโดยผู้บริหารโรงเรียน หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายในการพัฒนาคุณภาพการทำงานของครู และบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในการเรียนของนักเรียน

3.3 ด้านกระบวนการเรียนการสอน

3.3.1 ความหมายของกระบวนการเรียนการสอน

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของกระบวนการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

สุพิน บุญชูวงศ์ (2531 : 3-4) ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนการสอน คือ การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้นักเรียนได้ปะทะ เพื่อที่จะให้เกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น เป็นกระบวนการสำคัญที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามเป็นภารกิจที่ต้อง

ใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ จะสามารถก่อให้เกิดประสบการณ์ที่มีความหมายต่อการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของนักเรียน

ลำพอง บุญช่วย (2530 : 8-9) กล่าวว่า กระบวนการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ อาศัยศาสตร์ที่ตรงที่ผู้สอน จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการสอน และเป็นผู้ที่มีศิลปะหรือวิธี มีเทคนิคในด้านต่าง ๆ อีกมากมาย

ฮิลส์ (Hills. 1982 : 266) ให้ความหมายว่า กระบวนการเรียนการสอน เป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่นักเรียนซึ่งต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

กู๊ด (Good. 1973 : 588) ได้ให้ความหมายว่า กระบวนการเรียนการสอน หมายถึง การจัดสถานการณ์การเรียนการสอนซึ่งประกอบด้วย 1) การปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างครูกับนักเรียน 2) กระบวนการตัดสินใจในการวางแผน การออกแบบการสอน การเตรียมวัสดุอุปกรณ์สำหรับสถานการณ์การสอนและการเรียนรู้ นั่น ๆ 3) การประเมินผล การออกแบบ การเรียนการสอนใหม่และการเผยแพร่

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2527 : 17) ให้ความหมายว่า กระบวนการเรียนการสอน มีความหมายในเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นกระบวนการ 2 ทาง คือ เป็นการให้และการรับความรู้ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันทั้งสองฝ่าย ผู้สอนที่เป็นฝ่ายให้ความรู้และนักเรียนซึ่งเป็นฝ่ายรับความรู้ และในขณะเดียวกันผู้สอนคือครูก็เกิดการเรียนรู้จากการสนองตอบของผู้เรียนด้วย

วาสนา รุมรัตนะ (2548 : 19) ให้ความหมายว่า กระบวนการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยกิจกรรมเหล่านั้นจะมีความต่อเนื่องเป็นขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือขั้นเตรียมการสอน ขั้นดำเนินการสอนและขั้นประเมินผล

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนการสอน คือ การจัดกิจกรรมเพื่อให้การศึกษาแก่นักเรียน หรือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดองค์ความรู้แก่นักเรียน โดยกิจกรรมเหล่านั้นจะมีความต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอน เพื่อช่วยให้ทั้งผู้ให้และผู้รับสารเกิดการสนองตอบของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็นอันเดียวกัน

3.3.2 ประโยชน์และความสำคัญของกระบวนการจัดการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมเพื่อให้การศึกษาแก่นักเรียน หรือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดองค์ความรู้แก่นักเรียน โดยกิจกรรมเหล่านั้นจะมีความต่อเนื่องเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการสอน ขั้นดำเนินการสอน และขั้นประเมินผล มีประโยชน์และความสำคัญช่วยให้การจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จได้ อย่างมีลำดับขั้นตอนดังนี้

การเตรียมการสอน

การวางแผนและการเตรียมการสอน เป็นการกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะสอนใคร ในเนื้อหาใด สอนเมื่อใด สอนอย่างไร และเพื่อให้เกิดอะไร ซึ่งเมื่อถึงเวลาดังกล่าวจะดำเนินการสอนตามที่วางแผนไว้ ผู้สอนจะต้องคิดวางแผนและเตรียมการสอนอย่างละเอียด รอบคอบ เหมาะสม เพื่อให้สามารถดำเนินการสอนตามที่กำหนดไว้ได้อย่างได้ผลดี การวางแผนและเตรียมการสอนมีหลายลักษณะ เช่น การวางแผนระยะสั้น ระยะปานกลาง ระยะยาว การวางแผนเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง วางแผนครอบคลุมทุกเรื่อง

การเตรียมการสอนมีประโยชน์ดัง วารี ภูเสตร์ (2542 : 127) กล่าวว่า ผู้สอนส่วนใหญ่ มักจะไม่ได้ทำการเตรียมการสอน อาจจะเป็นเพราะไม่เห็นความสำคัญหรืออ้างว่าไม่มีเวลาเป็นเรื่องยุ่งยาก ซึ่งที่จริงแล้วการเตรียมการสอนเป็นสิ่งที่จำเป็น และมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพ การเตรียมการสอนมีประโยชน์พอสรุปได้ ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้สอนมองเห็นทิศทางการสอนที่แน่นอน และมองเห็นกระบวนการสอนที่ต่อเนื่อง ชัดเจน
2. ช่วยให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจในการสอนสามารถจัดกิจกรรม และประสบการณ์ได้ตามจุดประสงค์ มีลำดับขั้นตอนไม่สับสน
3. ผู้สอนมีเวลาคิดกิจกรรม สื่อการสอนล่วงหน้า
4. สามารถเตรียมการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในการสอนได้ เอาไว้ล่วงหน้า
5. สามารถติดต่อประสานงานกับบุคคลต่างๆ และแหล่งวิทยาการไว้ล่วงหน้าจะได้ไม่เกิดปัญหาการขาดวิทยาการ
6. ช่วยผู้สอนให้ทำการสอนได้ทันเวลา
7. ช่วยผู้สอนในการเตรียมผู้เรียนล่วงหน้าก่อนเข้าสู่บทเรียนใหม่ในบางบทเรียน เพื่อจะไม่เกิดปัญหาด้านความพร้อมของผู้เรียน
8. ผู้สอนคนอื่นสามารถนำแผนการสอนที่เตรียมไว้แล้วไปใช้ได้ทันทีถ้ามีความจำเป็นที่ผู้สอนตัวจริงไม่อยู่
9. เป็นเอกสารปฏิบัติงานของผู้สอน เป็นหลักฐานที่ใช้สำหรับปรับปรุงแก้ไขในการสอนครั้งต่อไป

กิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน อารมณ์ ใจเที่ยง (2540 : 71) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอน เพราะกิจกรรมทั้งของผู้เรียนและผู้สอนที่เหมาะสมจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง มีความสำคัญ ดังนี้

1. กิจกรรมช่วยสร้างความสนใจของเด็ก
2. กิจกรรมจะเปิดโอกาสให้นักเรียนประสบความสำเร็จ
3. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย
4. กิจกรรมช่วยปลูกฝังความรับผิดชอบ
5. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังและส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
6. กิจกรรมจะช่วยให้นักเรียนได้มีการเคลื่อนไหว
7. กิจกรรมจะช่วยให้นักเรียนได้รู้สึกสนุกสนาน
8. กิจกรรมจะช่วยให้นักเรียนเห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล
9. กิจกรรมจะช่วยขยายความรู้และประสบการณ์ของเด็กให้กว้างขวาง
10. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความงอกงามและการพัฒนาการของเด็ก
11. กิจกรรมช่วยส่งเสริมทักษะ
12. กิจกรรมช่วยปลูกฝังเจตคติที่ดี
13. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เด็กรู้จักทำงานเป็นหมู่
14. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจในบทเรียน
15. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เด็กเกิดความซาบซึ้ง ความงามในเรื่องต่าง ๆ

การประเมินผลและรายงาน

การวัดผลประเมินผลการเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้การเรียนรู้ของนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นกระบวนการที่ตรวจสอบได้ว่า นักเรียนได้ถึงจุดหมายปลายทางตามที่หลักสูตรต้องการหรือไม่เพียงใด ผลจากการวัดผลและประเมินผล จะเป็นข้อที่จะช่วยให้ครูสอนได้นำไปพิจารณาหาวิธีการแก้ไขข้อบกพร่องและจุดอ่อนในด้านต่าง ๆ ได้

การวัดผลและการประเมินผลมีประโยชน์หลายด้านด้วยกันซึ่ง อัมภา บุญช่วย (2537 : 132-133) ได้สรุปประโยชน์ของการวัดผลประเมินผลการศึกษา ดังนี้

1. ด้านการเรียนการสอน ประโยชน์ต่อเด็ก
 - 1.1 ทำให้รู้ระดับความสามารถในแต่ละด้าน
 - 1.2 ทำให้รู้สิ่งบกพร่องที่ตัวเองต้องรีบแก้ไข
 - 1.3 ช่วยในการเลือกโปรแกรมวิชาเรียน
 - 1.4 ได้รับการซ่อมแซมข้อบกพร่องต่าง ๆ

- 1.5 ทำให้ระดับความงอกงามในการเรียนของตน
- 1.6 ทำให้รู้ระดับความสามารถของตนเอง
- 1.7 ทำให้ตื่นตัวในการเรียน
2. ด้านการเรียนการสอน ประโยชน์ต่อตัวครูผู้สอน
 - 2.1 ช่วยให้ผู้รู้พื้นฐานความรู้ของเด็ก
 - 2.2 กำหนดจุดเริ่มต้นของการสอน
 - 2.3 ทำให้ทราบความก้าวหน้าของผลการเรียน
 - 2.4 ทำให้ทราบความเด่น-ด้อยของผู้เรียน
 - 2.5 ช่วยแก้ไขข้อบกพร่องของเด็กได้ตรงจุด
 - 2.6 ทำให้เลือกวิธีสอน และกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม
 - 2.7 ช่วยในการจัดกลุ่มนักเรียน เพื่อกิจกรรมและการสอน
 - 2.8 ทำให้รู้จักรายละเอียดเกี่ยวกับตัวเด็กทั้งในด้านการเรียนการปรับตัว
 - 2.9 ทำให้ทราบคุณภาพการสอนของตน
 - 2.10 ช่วยในการรายงานผลการเรียนแก่ผู้ปกครอง
3. ด้านการแนะแนวด้านการเรียน
 - 3.1 ช่วยวินิจฉัยความสามารถของเด็กแต่ละคน
 - 3.2 ช่วยให้ผู้รู้รายละเอียดเกี่ยวกับตัวเด็ก อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียน
 - 3.3 ช่วยให้ผู้รู้ปัญหาและข้อบกพร่องของเด็ก
 - 3.4 ช่วยในการสำรวจความถนัดและความสนใจของเด็ก
 - 3.5 ช่วยให้ผู้รู้สาเหตุต่าง ๆ ของปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการปรับตัวได้ตรงจุด
 - 3.6 ช่วยในการแนะแนวทั้งด้านการเรียนและอาชีพ
 - 3.7 ช่วยให้ผู้ปกครองเข้าใจเด็กของตนเองอย่างแท้จริง
 - 3.8 ช่วยส่งเสริมให้เด็กสามารถเอาชนะอุปสรรค และใช้ปมเด่นได้อย่างถูกทาง
 - 3.9 ช่วยให้มีรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวเด็ก เพื่อใช้เป็นระเบียบสะสม
 - 3.10 ช่วยให้ผู้สอนผู้บริหาร ผู้ปกครอง เห็นปัญหาต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อร่วมมือกันหาทางแก้ไข หรือส่งเสริมลักษณะเด่นของเด็ก
4. ด้านการบริหาร
 - 4.1 ช่วยในการคัดเลือก
 - 4.2 ช่วยให้ผู้รู้สถานภาพการศึกษาที่แท้จริงของสถานศึกษา
 - 4.3 ทำให้เห็นข้อบกพร่องต่างๆ ในด้านการเรียนการสอนที่ควรแก้ไขปรับปรุง

- 4.4 ช่วยเป็นข้อมูลในการวางแผนการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ ของสถานศึกษา
- 4.5 ช่วยเป็นข้อมูลสำหรับรายงานผลให้ผู้บริหารการศึกษา และประชาชนทราบ
- 4.6 ใช้เป็นข้อมูลสำหรับงานแนะแนวของสถานศึกษา
- 4.7 ก่อให้เกิดการวิจัย เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ของสถานศึกษา

5. ด้านการวิจัย

5.1 ทำให้มองเห็นปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนการสอน การบริหารที่ควรจะศึกษาค้นคว้าความจริง เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา

5.2 ทำให้ได้ข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับใช้วิเคราะห์ผลในกระบวนการวิจัย

6. ด้านผู้ปกครอง

6.1 ทำให้ผู้ปกครองทราบความเจริญงอกงามของเด็กคนๆ ว่าเป็นอย่างไร

6.2 เพื่อช่วยเตรียมการสนับสนุนในการเรียนต่อ หรือการเลือกอาชีพของเด็ก

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนการสอน หมายถึง แนวทางหรือวิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านผู้เรียน โดยกิจกรรมเหล่านี้มีความต่อเนื่องเป็น 3 ขั้นตอนคือ ขั้นเตรียมการสอน ขั้นดำเนินการสอน และขั้นประเมินผล มีประโยชน์สำคัญช่วยให้การจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จ

จากกระบวนการและส่วนประกอบของทฤษฎีกระบวนการเรียนการสอน ผู้วิจัยจึงได้นำกระบวนการเรียนการสอนมาเป็นประเด็นศึกษาในการวิจัยครั้งนี้และนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เนื่องจากเห็นว่ากระบวนการเรียนการสอนนั้น มีประโยชน์และความสำคัญมากมายที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จได้ สอดคล้องกับ อารมณ์ ใจเที่ยง (2540 : 71) ที่กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอน เพราะกิจกรรมทั้งของผู้เรียนและผู้สอนที่เหมาะสม จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

3.4 ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า

คูจัลลาห์ (Douglah. 1970 : 90) กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วม ว่าเป็นคำที่มีความหมายกว้างและใช้ในบทที่แตกต่างกัน นักการศึกษาได้ใช้คำนี้ในการอ้างอิงถึงสภาพการมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ กิจกรรม หรือโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา นักรัฐศาสตร์ใช้คำนี้ในความหมายของการเข้าร่วมกับสถาบันทางการเมืองของชุมชน เช่น การไปออกเสียงเลือกตั้ง นักสังคมวิทยาใช้ความหมายของการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ใช้คำนี้ในความหมายของการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

หวัง (Whang. 1981 : 91-92) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการในการเข้าไปดำเนินงานของบุคคล หรือของกลุ่มเพื่อได้สะท้อนถึงความสนใจของตนหรือเพื่อให้การสนับสนุนทางด้านกำลังงาน หรือทรัพยากรต่อสถาบัน/ระบบที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตพวกเขา

สหประชาชาติ (United Nations. 1981 : 5) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน และสมาชิกในสังคมที่กว้างกว่าสามารถเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมทั้งมีส่วนได้รับประโยชน์จากผลการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน

ไวท์ (White. 1982 : 12) ได้จำกัดความว่า การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 มิติด้วยกัน มิติหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะไรควรทำและอย่างไร มิติที่สอง มีส่วนร่วมเสียดสีในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่สาม มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน และยังมีอีกมิติหนึ่งที่น่าสนใจ เป็นมิติที่สี่ คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

มิดเกลย์, ฮาร์ดิมาน และนารีน (Midgley, Hardiman and Narine. 1986 : 27) ให้ความหมายของการปฏิบัติการของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง ความเชื่อมั่นในตนเอง ความมีอิสระในตนเอง และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยโครงการนั้นจะประสบความสำเร็จเมื่อชุมชนเป็นผู้กำหนดความต้องการและใช้ประโยชน์จากโครงการนั้นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเมื่อบุคคลภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องได้ ถอนตัวออกไปแล้วโครงการนั้น ๆ ก็ยังคงดำรงอยู่ต่อไป

กุสตาโว (Gustavo. 1992 : 4) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนั้น โดยปกติทั่วไปเป็นที่เข้าใจกันว่า หมายถึง การเข้าไปมีหน้าที่หรือมีส่วนรับผิดชอบในบางสิ่งบางอย่าง แต่ความหมายของการมีส่วนร่วมมีความชัดเจนและลึกซึ้งไปกว่าการมีส่วนความรับผิดชอบ เมื่อการมีส่วนร่วมนี้เชื่อมโยงไปสู่กระบวนการในการเข้าไปมีส่วนรับผิดชอบของแต่ละบุคคล หรือกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงในภาพรวม

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจหรือดำเนินการในกิจการใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อประชาชน ในการที่มีบุคคล หรือคณะบุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม โดยมีการดำเนินการร่วมกันในงานด้านกระบวนการวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมิน และร่วมปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้การปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

3.4.2 ประโยชน์และความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน

มีนักวิชาการหลายท่านที่ได้กล่าวถึงความสำคัญ และประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา ซึ่งมีส่วนช่วยในการจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จไว้ว่า

ธงชัย สันติวงษ์ (2530 : 420) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในชนบทนั้น ทำให้ประชาชนได้ทำงานร่วมกันและเรียนรู้ถึงทักษะหรือความคล่องแคล่วในการจัดการชุมชนในขณะที่ได้ร่วมงานพัฒนาชุมชนของตน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534 : 67) กล่าวว่า สาระสำคัญของ การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การเข้าร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวคิดทางยุทธศาสตร์ของหลักการพัฒนาชุมชนที่จะทำให้ประชาชนบังเกิดมีความศรัทธาในตัวเอง (Self-reliance) ความเชื่อมั่นในตัวเอง (Self-confidence) ความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) ในการดำเนินการตามโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถ และประสิทธิภาพในการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน

ดิน ปรัชญพฤทธิ และอิสระ สุวรรณบด (2534 : 40) ได้กล่าวถึงผลการวิจัยของประจักษ์ของ ลิเคิร์ต (Likert) เกี่ยวกับระบบการมีส่วนร่วม (Participative group) พบว่า หากหน่วยงานธุรกิจพยายามใช้ระบบที่เปิดโอกาสให้คนงานได้เข้ามามีส่วนร่วมมากเพียงใด ก็ยิ่งทำให้ผลผลิตของคนงานดีขึ้นและคนงานมีทัศนคติที่ดีต่อองค์กรมากขึ้นเพียงนั้น นอกจากนี้องค์การยังสามารถลดค่าใช้จ่ายลงได้ด้วย

จรัส นิ่มนวล (2540 : 249) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการพัฒนากิจกรรมสำคัญที่ต้องทำก็คือ ผลักดันให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (Active participation) ในการดำเนินงานพัฒนา ทั้งนี้ก็เนื่องจากหลักสำคัญที่ว่า การมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่จะได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่น ความต้องการและเจตคติของประชาชน ถ้าประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหาและวางแผนพัฒนาแล้ว จะทำให้ประชาชนยอมรับแผนงานโครงการพัฒนานั้น ๆ เป็นการสร้างประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน คือ การที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

ลินด์เจน (Lindgen. 1973) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลหลาย ๆ คนทำงานด้วยกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายร่วมกันและทำงานนั้นให้สำเร็จ และงานที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันหลาย ๆ คน จะต้องมีความร่วมมือกันมากขึ้น

จากความหมายและส่วนประกอบดังกล่าวสรุปได้ว่า ความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วม เป็นสิ่งที่สนองให้บุคคลที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยความเต็มใจ นอกจากนี้

เป็นการสร้างสรรค์ผลงานให้เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และถูกเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ได้มากยิ่งขึ้น ปัญหาและอุปสรรคจะลดน้อยลง เพราะทุกคนได้มีส่วนร่วม

จากกระบวนการและส่วนประกอบของทฤษฎีการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงได้นำการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นประเด็นในการวิจัยครั้งนี้ และนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการค้นคว้าวิจัย เนื่องจากพิจารณาเห็นว่า การมีส่วนร่วมของคนหลายคนรวมกันเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการทำงานขององค์กร สอดคล้องกับ ลินด์เจน (Lindgen, 1973) ที่กล่าวว่า การที่บุคคลหลาย ๆ คนทำงานด้วยกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายร่วมกันและทำงานนั้นให้สำเร็จ และงานที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันหลาย ๆ คน จะต้องมีความร่วมมือกันมากขึ้น

4. การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

4.1 ประวัติการศึกษาของสงฆ์

วิเชียร อากาศฤกษ์และสุนทร สุภูตะโยธิน (2528 : 175 – 178) ได้รวบรวมประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์ สรุปได้ว่า

การศึกษาของคณะสงฆ์แต่เดิมยึดถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ปริยัติ คือ การศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎก ปฏิบัติ คือ การปฏิบัติธรรม (ปฏิบัติตามคำสั่งสอน) และปฏิเวธ คือ การตรัสรู้ล่วงผลปฏิบัติ (บรรลุเป้าหมายตามคำสั่งสอน) แยกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายคันถธุระ (ภาคทฤษฎี) และฝ่ายวิปัสสนาธุระ (ภาคปฏิบัติ) การศึกษาเล่าเรียนในฝ่ายคันถธุระนั้น อาศัยพระไตรปิฎกเป็นพื้นฐาน และใช้คัมภีร์ที่อธิบายความในพระไตรปิฎกเป็นเครื่องมือตลอดมาจนถึงปัจจุบัน การศึกษาระบบนี้เรียกว่า พระปริยัติธรรม

สมัยกรุงศรีอยุธยา มีการจัดระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็น 3 ชั้น คือ บาเรียนตรี ต้องแปลบาลีจนจบพระสูตร บาเรียนโท ต้องแปลบาลีจบพระสูตรและพระวินัย และบาลีเรียนเอก ต้องแปลบาลีจบพระวินัยและพระธรรม ต่อมาในสมัยรัชการที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้เปลี่ยนระบบชั้นเรียนเป็นเปรียญ 1 ถึง 9 ประโยค นอกจากวิชาพระปริยัติธรรมโดยตรงแล้วในวัดทั่ว ๆ ไป แต่เดิมมีการศึกษาศิลปวิทยาต่าง ๆ ที่เป็นความรู้ประกอบสำหรับการดำรงวัดบ้าง ที่เป็นขนบธรรมเนียมของวัดบ้าง โดยเฉพาะ วิชาก่อสร้าง ช่างฝีมือ และศิลปะต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งกิจกรรมประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ตลอดจนนิติศาสตร์ เกษศาสตร์ พงศาวดาร ดำนาน บ้านเรือนและท้องถิ่น เป็นต้น แต่ศิลปะวิทยาเหล่านี้ มิได้มีการสืบทอดอย่างเป็นระบบและไม่มีการยอมรับอย่างเป็นทางการ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้ประชาชนหันเหความสนใจไปในด้านอื่น ๆ ในสมัยต่อมา ศิลปะวิทยาเหล่านี้ก็เสื่อมสูญหรือค่อย ๆ เลือนรางหายไป

สมัยรัชการที่ 5 ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงศาสนศึกษาครั้งใหญ่ คือ มีการทำนุบำรุง การศึกษาพระปริยัติธรรมที่สืบทอดมาแต่ดั้งเดิม และวางหลักสูตรให้ได้เรียนทางโลกควบคู่กันไป มีการย้ายการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมที่หน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ภายใน พระบรมมหาราชวัง มาจัดตั้งเป็นบาลีวิทยาลัยขึ้นที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แล้วเรียกกันใน นามว่า มหาธาตุวิทยาลัย เป็นวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย และถือว่าเป็นการเริ่มต้นจัด การศึกษาของพระสงฆ์ในรูปแบบสถาบันการศึกษา

ต่อมาได้ทรงเปิดมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นอีกสถาบันหนึ่ง สำหรับพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย และพระราชทานนามใหม่แก่มหาธาตุวิทยาลัยว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” โดยมีโครงการ ให้สถาบันศาสนศึกษาทั้ง 2 แห่งนี้ เป็นแหล่งให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระปริยัติธรรมโดยมี พระไตรปิฎกเป็นแกนกลาง และวิชาชั้นสูงอย่างสมัยใหม่เป็นส่วนประกอบ โดยสมเด็จพระมหา สมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเริ่มการศึกษาอย่างสมัยใหม่สำหรับพระภิกษุสามเณรใน มหามกุฏราชวิทยาลัย

และในช่วงเวลาใกล้เคียงกันก็ได้ริเริ่มจัดตั้งการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมขึ้นมา ใหม่อีกระบบหนึ่ง แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี จัดเป็นความรู้ระดับนวกภูมิธรรม นักธรรม ชั้นโท จัดเป็นความรู้ระดับมัชฌิมภูมิ และนักธรรมชั้นเอกจัดเป็นความรู้ระดับเถรภูมิ การศึกษา แบบนักธรรมที่จัดเสริมเข้ากับการศึกษาบาลีแบบเปรียญโดยสัมพันธ์อย่างถูกต้อง จะช่วยให้ ผู้ศึกษาพัฒนาความสามารถในการเข้าถึงสาระแห่งความรู้ในคัมภีร์ และนำความรู้ในคัมภีร์ ออกมาแสดง และใช้ประโยชน์พร้อมทั้งมีทัศนคติที่กว้างและลึกยิ่งขึ้น

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยได้ดำเนิน ต่อเนื่องเรื่อยมา โดยมีได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลักการ และวิธีการทั้งในหลักสูตรและ แบบเรียนกล่าว คือ ในแผนกบาลี มีวิชาบาลีไวยากรณ์เป็นพื้นฐาน วิชาแปลมคธเป็นไทย แปลไทยเป็นมคธ การแต่งฉันท์ และการแต่งเรียงความภาษามคธ ส่วนแผนกธรรม มีวิชา เรียงความแก้กระทู้ธรรมให้ฝึกหัดอธิบายความในพุทธศาสนสุภาษิตต่าง ๆ วิชาธรรมให้รู้เข้าใจ หลักธรรมในหมวดธรรมต่าง ๆ ที่ควรรู้และรู้จักวิจารณ์ข้อธรรมสำคัญ ๆ วิชาวินัยให้ศึกษาพระวินัย ทั้งส่วนที่มาในพระปาติโมกข์และส่วนอภิสมจาริกวัตรรวมทั้งสังฆกรรมต่าง ๆ และวิชาพุทธประวัติ ให้ศึกษาประวัติของพระพุทธเจ้าและประวัติของพระสาวกองค์สำคัญ ๆ กับเพิ่มวิชาศาสนาพิธีใน บางชั้น

ลักษณะการวัดผล เน้นความจำมากกว่าความเข้าใจ การกำหนดหลักสูตร และการวัดผล เป็นหน้าที่ของแม่กองบาลีสนามหลวง และแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นลำดับ ส่วนการจัด การศึกษาเป็นหน้าที่ของวัดแต่ละวัดทั่วประเทศ ไม่มีระบบการนิเทศติดตาม เพื่อการพัฒนาการ

การบริหารการศึกษาทั้งหมดขึ้นอยู่กับคณะสงฆ์ส่วนกลาง การอุปถัมภ์การศึกษาอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยได้รับเงินงบประมาณอุดหนุนจากรัฐส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งได้มาจากศาสนสมบัติกลางและการจัดหาทุนของวัดนั้น ๆ เอง

แต่เดิมการศึกษาของรัฐมิได้แยกเป็นแผนกหนึ่งต่างหาก วัดจึงเป็นสถานศึกษาสำหรับเจ้านายและขุนนาง วัดเป็นสถานศึกษากลางสำหรับประชาชนทั่วไป การศึกษาเล่าเรียนจัดดำเนินการไปอย่างไม่เป็นทางการ นอกจากการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมอย่างที่กล่าวข้างต้นแล้ว ก็มีการศึกษาภาษาไทย และวิชาชีพต่าง ๆ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงโปรดให้มีการจัดระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการขึ้น โดยนำระบบการศึกษาตามแบบอย่างของประเทศตะวันตกเข้ามาจัดดำเนินการ ในระยะแรกมีการร่วมมือกันระหว่างพุทธจักรและอาณาจักรในการจัดการศึกษาของรัฐ พร้อมทั้งได้มีการเริ่มปรับปรุงระบบการศึกษาของสงฆ์ขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับกาลสมัย

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ระบบการศึกษาของรัฐกับของคณะสงฆ์ได้แยกออกจากกันอย่างสิ้นเชิง นับแต่นั้นมาการศึกษาของฝ่ายบ้านเมืองก็ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เจริญรุดหน้า มาตามลำดับ มีมหาวิทยาลัย วิทยาลัย และโรงเรียนเกิดขึ้นมากมายทั่วทุกส่วนของประเทศ มีการศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา มัธยม และอุดมศึกษา ในส่วนอุดมศึกษาก็มีทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก นอกจากนั้นยังมีการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยมีการพัฒนาทางด้านการเรียนการสอนไปตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดเวลา

ในภาวะการณ์เช่นนี้ ประกอบกับสภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมที่มิได้มีการแก้ไขปรับปรุง ได้ทำให้ค่านิยมในหมู่เยาวชนและพระสงฆ์ มีความไม่มั่นใจต่อระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมเดิมของคณะสงฆ์ จึงได้ชวนชวนเรียนวิชาการต่าง ๆ ทางโลกมากกว่าวิชาพระปริยัติธรรม เช่น เรียนกวดวิชาเพื่อสอบเทียบความรู้ในพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เรียนในระบบการศึกษาทางไกล ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชตลอดจนชวนชวนเรียนวิชาชีพ เช่น พิมพ์ดีด บัญชี ช่างไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ เมื่อความต้องการของคณะสงฆ์เหล่านี้ขัดกับแนวคิดของพระเถระผู้บริหารการศึกษา เช่น เจ้าอาวาส เป็นต้น ก็ทำให้เกิดการห้ามไม่ให้พระสงฆ์ไปศึกษาความรู้ทางโลก ส่งผลทำให้เกิดการฝ่าฝืน และความกระด้างกระเดื่องก่อให้เกิดปัญหาในด้านการปกครองเป็นอันมาก

การศึกษาของคณะสงฆ์ ได้กลายเป็นช่องทางแสวงความก้าวหน้าในชีวิตของลูกหลานชาวชนบทห่างไกลที่ด้อยโอกาสทางสังคม ผู้บวชส่วนมากเป็นผู้ไม่มีความรู้ทั้งด้านสามัญ และอาชีพเป็นพื้นฐานมาก่อน จึงต้องการศึกษาวิชาการต่าง ๆ ในระหว่างที่บวชเรียนอยู่ เพื่อเพิ่มเสริม

ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจ และหากลาสิกขาบทก็จะได้นำความรู้ในวิชาการเหล่านั้นไปใช้กับสภาพความเป็นจริง ที่จะสามารถสนองความต้องการของผู้เข้ามาบวชตามประเพณีบวชเรียนนั้น พระภิกษุสามเณรเหล่านั้นจึงดิ้นรนชวนขวายนหาทางเล่าเรียนกันเอง

ปัญหาเหล่านี้ พระเถระหลายท่านที่เป็นผู้นำในวงการคณะสงฆ์ได้พยายามแก้ไข โดยจัดให้มีการศึกษาตามระบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น โดยได้ตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือ สภาการศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2490 และสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2498 แต่รัฐยังไม่มีการรับรองวิทยฐานะจนถึง พ.ศ. 2527 จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2527 ขึ้น ซึ่งได้ให้การรับรองอย่างเป็นทางการแก่ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรที่คณะสงฆ์จัดทำดำเนินการมาแต่เดิม คือ เปรียญธรรม 9 ประโยค และแก่ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรที่จัดขึ้นใหม่ตามระบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหลักสูตรปริญญา ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) ของมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยรับรองว่าวิทยฐานะชั้นปริญญาตรีมีศักดิ์และสิทธิ์เทียบเท่ากับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยทางโลกทั่วไป

4.2 การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

คำว่า “บาลี” มาจากคำว่า “ปาลี” ซึ่งวิเคราะห์มาจาก ปาล ธาตุ ในความหมายว่า รักษา ลง ณี ปัจจัย ๆ ที่เนื่องด้วย ณ ลบ ณ ทิ้งเสีย มีรูปวิเคราะห์ว่า “พุทธวจนํ ปาเลตติ ปาลี” แปลโดยพยัญชนะว่า “ภาษาใด ย่อมรักษาไว้ซึ่งพระพุทธพจนะ เพราะเหตุนั้น ภาษานั้นชื่อว่า ปาลี” โดยอรรถแปลว่า “ภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธพจนะ” คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดจารึกไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ด้วยภาษาบาลี ซึ่งสามารถแบ่งแยกลำดับชั้นของคัมภีร์ต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. พระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้นปฐมภูมิ เรียกว่า บาลี
2. คำอธิบายพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นทุติยภูมิ เรียกว่า อรรถกถา
3. คำอธิบายอรรถกถาเป็นหลักฐานชั้นตติยภูมิ เรียกว่า ฎีกา
4. คำอธิบายฎีกาเป็นหลักฐานชั้นจตุตถภูมิ เรียกว่า อนุฎีกา

นอกจากนี้ ยังมีหนังสือที่แต่งขึ้นมาภายหลังเป็นทำนองอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ หนังสือประเภทนี้ เรียกกันว่า “ทีปนี” หรือ “ทีปิกา” หรือ “ปทีปิกา” และหนังสืออธิบายเรื่องปลีกย่อยต่าง ๆ ที่มีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือประเภทนี้ เรียกกันว่า “โยชนา” หนังสือทั้งสองประเภทนี้จัดเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถา

จะเห็นได้ว่า คำสอนที่มีอยู่ในคัมภีร์เหล่านี้ นับคำสอนที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นสำคัญที่สุด เพราะเป็นหลักฐานชั้นปฐมภูมิ และคำสอนในพระไตรปิฎกนั้นมีมากมายถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ โดยจัดแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ

หมวดที่หนึ่ง พระวินัย ว่าด้วยเรื่อง ระเบียบ กฎ ข้อบังคับ ควบคุมกิริยามารยาทของภิกษุสงฆ์ มีทั้งข้อห้ามและขออนุญาตทั้งนี้ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่สงฆ์มี 21,000 พระธรรมขันธ์

หมวดที่สอง พระสูตร ว่าด้วย เรื่องราว นิทาน ประวัติศาสตร์ ที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนและทรงสนทนากับบุคคลทั้งหลายอันเกี่ยวกับชาดกต่าง ๆ ที่ทรงสอนเปรียบเทียบเป็นอุปมาอุปไมย เป็นต้น มี 21,000 พระธรรมขันธ์

หมวดที่สาม พระอภิธรรม ว่าด้วยธรรมชั้นสูง คือ ว่าด้วยเรื่องเฉพาะคำสอนที่เป็นแก่น เป็นปรมัตถ์ในปรัชญาล้วน ๆ มี 42,000 พระธรรมขันธ์

คำสอนทั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์นั้น เรียกว่า “ธรรมวินัย” ธรรมวินัยเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดของชาวพุทธ เพราะถือเป็นสิ่งแทนองค์พระศาสดา ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “ดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัยอันใดที่เราบัญญัติไว้แล้ว แสดงแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว” ดังนั้น กล่าวได้ว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่สำคัญมากที่สุดสำหรับชาวพุทธ พระไตรปิฎกแต่เดิมเป็นภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่มีเฉพาะมัธยมประเทศที่เรียกว่า แคว้นมคธในครั้งพุทธกาล ต่อมาพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปนานาประเทศที่ใช้ภาษาอื่นทำให้แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายเหนือได้แก่ทิเบต จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เป็นต้น ประเทศเหล่านี้ได้แปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาของตน เพื่อต้องการให้เรียนรู้ได้ง่าย จะได้มีคนศรัทธามากขึ้น เนื่องจากไม่รักษาคำสอนตามแบบแผนเดิมนี้เอง ต่อมาเมื่อไม่มีใครเล่าเรียนพระไตรปิฎก หลักคำสอนที่แท้จริงในประเทศเหล่านี้ก็จะค่อย ๆ สูญสิ้นไป ทำให้สิ้นหลักฐานที่จะนำมาสอบสวนพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง ส่งผลให้พระพุทธศาสนาในประเทศฝ่ายเหนือเหล่านี้เกิดแปรผันวิปลาสจนแยกออกเป็นหลายลัทธิ

การเล่าเรียนคัมภีร์ก็ต้องศึกษาภาษาบาลีให้เข้าใจเสียขั้นหนึ่งก่อนแล้ว จึงจะสามารถเรียนพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกต่อไป ด้วยเหตุนี้เอง ประเทศฝ่ายใต้ คือ ประเทศพม่า ไทย ลาว เขมร เป็นต้น จึงสามารถรักษาลัทธิศาสนาตามหลักธรรมวินัยยั่งยืนมาได้ การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี นอกจากเป็นการรักษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้วก็จะไม่มีผู้ใดสามารถรู้และเข้าใจหลักธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกได้ ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้วพระพุทธศาสนาก็ต้องเสื่อมสูญไปด้วย

ด้วยเหตุนี้ พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมาจึงทำนุบำรุงสนับสนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และทรงยกย่องพระภิกษุสามเณรที่เรียนรู้พระพุทธวจนะให้มีความรู้ตามสมควร พระราชทานราชูปการต่าง ๆ มีนิตยภัตร เป็นต้น จึงได้ทรงจัดให้มีการสอบ

พระปรีชัตติธรรม เพื่อให้ปรากฏต่อชาวโลกทั่วไปว่า พระภิกษุสามเณรรูปใดมีความรู้มากน้อยแค่ไหน เพียงไร เมื่อปรากฏว่า พระภิกษุสามเณรรูปใดมีความรู้ถึงขั้นที่กำหนดไว้ พระมหากษัตริย์ก็ทรงยกย่องพระภิกษุสามเณรรูปนั้นให้เป็น “มหาเปรียญ” ครั้นอายุพรรษาถึงขั้นเถรภูมิก็จทรงตั้งให้มีสมณศักดิ์ในสังฆมณฑลตามควรแก่คุณธรรม และความรู้ เป็นครูอาจารย์สั่งสอนพระปรีชัตติสืบกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

การศึกษาพระปรีชัตติธรรมแผนกบาลี เป็นการเรียนพระปรีชัตติธรรมชั้นกลางและชั้นสูงของคณะสงฆ์ โดยให้พระภิกษุสามเณรเรียนเริ่มตั้งแต่เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี เพราะภาษาบาลีเป็นภาษาที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เหตุเพราะพระปรีชัตติธรรมสังฆมณฑล คือ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา และอื่น ๆ บรรจุในคัมภีร์ซึ่งเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น ชั้นเรียนแผนกบาลี ใช้นักธรรมเป็นองค์กำจัดสิทธิแบ่งเป็น 9 ชั้น โดยใช้อักษรย่อว่า ป.ธ. (ย่อมาจาก เปรียญธรรม) คือ ชั้นบาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค ป.ธ. 1-2 ชั้นประโยค ป.ธ. 3, 4, 5, 6, 7, 8, และ 9 ผู้ที่สอบได้ชั้นประโยค ป.ธ. 3 จะได้รับการทรงแต่งตั้งเป็นเปรียญ คือ ทรงตั้งเป็น “มหาเปรียญ” หรือ “สามเณรเปรียญ”

ชั้นประโยค ป.ธ. 1-2 จะได้รับวุฒิบัตร ส่วนชั้นประโยค ป.ธ. 3-8 จะได้รับประกาศนียบัตร สำหรับเปรียญธรรม 3 ประโยคนั้น สมเด็จพระสังฆราชหรือผู้แทนพระองค์ เป็นผู้เสด็จแทน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทานพัดยศและประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ ส่วนชั้นประโยค ป.ธ. 6 และ ป.ธ. 9 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เป็นผู้เสด็จแทนพระองค์ พระราชทานพัดยศและประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ผู้ที่สอบได้ชั้นประโยค ป.ธ. 3 และประโยค ป.ธ. 5 กระทรวงศึกษาธิการเทียบวุฒิปริญญาธรรมกับ วุฒิสามัญให้ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การเทียบความรู้วุฒิปริญญาธรรม พ.ศ. 2526 ดังนั้น ประโยค ป.ธ. 3 เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้นตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ม.3) ประโยค ป.ธ. 5 เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลายตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 (ม.6) สำหรับชั้นประโยค ป.ธ. 9 ได้รับปริญญาบัตรและพัดยศเป็นปริญญาตรีทางศาสนา ตาม พ.ร.บ. กำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2527 และถ้าสอบไล่ได้ ชั้นประโยค ป.ธ. 9 ในขณะยังเป็นสามเณรทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทสามเณรรูปนั้นในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ซึ่งนับว่าเป็นศักดิ์และเกียรติยศแก่วงศ์ตระกูลเป็นอย่างยิ่ง (พระเทพปรีชัตติสุธี .2545 : 29)

สมัยรัชกาลที่ 6 โปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตตมาภิเษกเลื่อน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมวชิรญาณวโรรสหลวงวชิรญาณวโรรส พระอุปัชฌาย์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมพระยา วชิรญาณวโรรส ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า เป็นมหาสังฆปริณายกทั่วพระราชอาณาจักร

และเป็นเจ้าคณะใหญ่พระธรรมยุติ แล้วพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมวชิรญาณวโรรส ทรงจัดระเบียบสมณศักดิ์ และการศึกษาพระปริยัติธรรม การศึกษาเล่าเรียน จึงได้ขยายไปตามพระอารามหลวงและพระอารามราษฎร์ทั่วราชอาณาจักร

เมื่อ พ.ศ. 2496 เป็นต้นมา ได้เริ่มมี “การสอบเปรียญด้วยข้อเขียน” ตั้งแต่ประโยค 3-9 ใช้วิธีเก็บคะแนน คือ หักคะแนนส่วนที่ผิดออก วิชาบูรพภาคได้ไม่เกิน 12 คะแนน เกินนั้นไปเป็นตกและไม่พิจารณาวิชาอื่นอีก สำหรับวิชาไวยากรณ์เดิมมีข้อสอบ 24 ข้อ และตั้งแต่ พ.ศ. 2472 เป็นต้นมาลดเหลือเพียง 7 ข้อ การจัดการเรียนการสอน มีความเจริญแพร่หลายมากขึ้น ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคโดยเฉพาะเปรียญตรี กับเปรียญโท ส่วนใหญ่จะเป็นระบบ “พี่สอนน้อง” ในส่วนของเปรียญเอกโดยเฉพาะประโยค ป.ธ. 8-9 นั้นเปิดสอนกันน้อยมาก เพราะหากครูอาจารย์ ผู้มีความรู้ความชำนาญได้ยาก นักเรียนต้องเดินทางมาเรียนยังโรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ส่วนกลางวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ต้องบันทึกจดจำสำนวนการแต่งหรือแปลจากอาจารย์โดยตรง จึงมีโอกาสสอบผ่าน ดังนั้น สมัยก่อนจึงมีการสอบผ่านเปรียญเอกเป็นจำนวนน้อยมาก สังเกตจากจำนวนสถิติผู้สอบได้แต่ละปีการศึกษาหลายสิบปีที่ผ่านมา

หลักสูตรการสอน ส่วนใหญ่จะเหมือนกับหลักสูตรในปัจจุบัน แต่มีเพียงบางชั้นที่มีการปรับปรุงหลักสูตรบ้างเป็นบางหลักสูตร

ประโยค ป.ธ. 3 ทั้งวิชาแปลมคธเป็นไทยและวิชาสัมพันธ์ไทย เดิมที่ใช้หลักสูตรธรรมบทภาค 8 ภาค แต่ในราวปี พ.ศ. 2510 ได้ลดเหลือเพียง 4 ภาค คือภาค 5-8 เท่านั้น

ประโยค ป.ธ. 4 วิชาแปลไทยเป็นมคธ ช่วงเรียกยังใช้ชื่อว่า สัมพันธ์ และใช้หลักสูตรมัธยมปัทมภูทกตา 8 ภาค ต่อมาเมื่อราว พ.ศ. 2505 เปลี่ยนมาเป็นวิชาแปลไทยเป็นมคธแล้ว ได้ลดลงเหลือมัธยมปัทมภูทกตา ภาคที่ 1 เพียงภาคเดียว

ประโยค ป.ธ. 6 วิชาแปลมคธเป็นไทย สมันตปสาทิกา ภาคที่ 3 เดิมที่เป็นหลักสูตรของประโยค ป.ธ. 5 มาก่อน ต่อมาภายหลังเมื่อ พ.ศ. 2506 ได้เปลี่ยนมาเป็นหลักสูตร ป.ธ. 6

การสอบมีการกำหนดวันแน่นอน ส่วนสถานที่สอบมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมเรื่อยมาตามจำนวนของนักเรียนที่มาเพิ่มมากขึ้นในทุกปี ลักษณะข้อสอบเริ่มแรก โดยเฉพาะวิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย มี 1 ข้อบ้าง 2 ข้อบ้าง 3 ข้อบ้าง แต่ปัจจุบันจะมีเพียง 2 ข้อ ๆ ละประมาณ 15 – 20 บรรทัด ส่วนวิชาอื่น ๆ ลักษณะข้อสอบจะเป็นเช่นเดียวกับปัจจุบัน

การจัดการสอบ ทางแม่กองบาลีสนามหลวงจะมอบภาระให้เจ้าคณะภาค คัดเลือกพระภิกษุผู้มีความรู้ ความชำนาญ ให้เป็นผู้นำประโยคความรู้บาลีสนามหลวงไปเปิดในสนามสอบ ส่วน ภูมิภาค ตามจังหวัดต่าง ๆ จังหวัดละ 1 แห่ง หรืออาจจะมากกว่า 1 แห่ง โดยเฉพาะจังหวัดที่มีนักเรียนเข้าสอบเป็นจำนวนมาก ในส่วนของส่วนกลางทางแม่กองบาลีสนามหลวงจะมอบ

หมายให้เจ้าสำนักสนามสอบหรือตัวแทนของสนามสอบในวัดนั้น ๆ มาเป็นผู้รับข้อสอบไปเปิดสอบ

การตรวจและการประกาศผล เมื่อการดำเนินการสอบเสร็จสิ้นแล้ว ทางแม่กองบาลีสนามหลวงจะมีหนังสืออาราธนากรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และมีคุณสมบัติถูกต้องตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประชุมตรวจข้อสอบพร้อมกัน ณ ศาลาอบรมสงฆ์ของวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร กำหนดให้ วันแรม 2 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปี รวมเวลาตรวจ 6 วัน หลังจากตรวจเสร็จ ทางสำนักแม่กองบาลีสนามหลวงจะประกาศผลสอบให้ทราบอย่างเป็นทางการในวันสุดท้ายของการตรวจ และวันถัดมา

ในสมัยของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาลาภ ป.ธ. 9) วัดสามพระยา ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปัญญาบดี แม่กองบาลีสนามหลวง (พ.ศ. 2503 – 2531) ได้หยิบยกเรื่องการสอบประโยค 1 – 2 ที่ได้ยกเลิกไป โดยจัดให้มีการสอบขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2510 และยังคงถือปฏิบัติมาจนทุกวันนี้

ในสมัยของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺโณ โสภโณ ป.ธ. 7) แม่กองบาลีสนามหลวง (พ.ศ. 2532 – 2537) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร มีนโยบายทางด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพิ่มเติมดังนี้คือ

1. การออกข้อสอบบาลีสนามหลวง ในชั้นประโยค 1-2 จะไม่มีการออกคาถา และแก้วรรคคาถา ทั้งนี้ เพื่อให้นักเรียนในระดับนี้จะได้ไม่ต้องเรียนหนักเกินไป อีกทั้งสามารถเรียนได้สะดวกขึ้นและมีโอกาสสอบผ่านมากขึ้น

2. การออกข้อสอบสนามหลวง ในวิชาแปลไทยเป็นมคธ ของนักเรียนชั้นประโยค ป.ธ. 4 เป็นต้นไป จะมีการออกคาถาด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้นักเรียนจดจำพระพุทธพจน์ได้ขึ้นใจและต้องท่องจำคาถาให้ได้ โดยเฉพาะคาถาที่เป็นพระพุทธพจน์โดยตรงนั้น นักเรียนต้องท่องจำคาถาตามแบบอย่างเดียวไม่อนุญาตให้แต่งแก้

ในสมัยของ สมเด็จพระมหาธีรราชวังคณาจารย์ (ช่วง วรบุญญมหาเถร ป.ธ. 9) แม่กองบาลีสนามหลวง (พ.ศ. 2538 – ปัจจุบัน) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ได้มีนโยบายทางด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพิ่มเติมดังนี้

1. การเรียนการสอนวิชาแปลมคธเป็นไทยของชั้นประโยค ป.ธ. 1-2 ที่ข้อสอบจะไม่ออกคาถาและแก้วรรคมาก่อนหน้านี้ ให้ครูในแต่ละสำนักเรียนสอนการแปลคาถาและแก้วรรคให้นักเรียนด้วย ซึ่งอาจจะออกสอบหรือไม่ก็ได้ แต่ทั้งนี้อย่างน้อยก็เป็นอุปการะแก่การเรียนการสอนชั้นประโยคสูง ๆ ในอนาคต

2. การออกข้อสอบบาลีสนามหลวงนอกจากจะมีการออกคถา ส่วนประโยคแก้อรธ ที่รูปประโยคไม่ซับซ้อน ธรรมดา ก็มีสิทธิ์จะออกสอบด้วยเช่นกัน (จะพบโดยเฉพาะตั้งแต่ชั้น ประโยค ป.ธ. 6 เป็นต้นไป)

3. การจัดปฐมนิเทศกรรมการตรวจข้อสอบประโยคบาลีสนามหลวง โดยเฉพาะกรรมการ ที่จะได้รับการแต่งตั้งใหม่ อีกทั้งได้จัดพิมพ์คู่มือตรวจกรรมการด้วย

4. เปิดโอกาสให้ครูสอนซึ่งสอนอยู่ในชั้น และวิชานั้นเป็นกรรมการตรวจเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกรรมการในส่วนภูมิภาค

5. การมีนโยบายจัดแต่งตั้งสำนักเรียนประจำจังหวัด

6. การเก็บวิชาบาลีที่สอบผ่านแล้วเป็นเวลา 2 ปี นำร่องในชั้นประโยค ป.ธ. 1-2 ก่อน และได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541

7. ปัจจุบันมีการสอบเก็บเป็นรายวิชา ตั้งแต่ประโยค ป.ธ. 1-2 ถึง ประโยค 5 แต่ละ ประโยคต้องสอบได้วิชาใดวิชาหนึ่งแล้วเก็บไว้สอบแก้อีกวิชาที่ยังไม่ผ่าน ให้เวลาเตรียมสอบแก่ ประมาณ 1 เดือน ถ้าสอบได้แล้วยังไม่ผ่านถือว่าสอบตกในปีการศึกษานั้น เริ่มต้นสอบทุกวิชาใหม่ ในปีการศึกษาหน้า

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

ทวิ บุญมี (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ของคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ครูและนักเรียนพระปริยัติธรรม ส่วนใหญ่ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ของหลักสูตร พระปริยัติธรรมแผนกธรรมอย่างชัดเจน นักเรียนส่วนใหญ่ต้องให้ปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้อง กับสภาพสังคมปัจจุบัน

2. การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูส่วนมากไม่ได้แจ้งวัตถุประสงค์ ของการเรียนการสอนให้ทราบ ครูมักจะใช้วิธีบรรยายในการสอนเป็นหลัก และมักใช้กระดาน และชอล์คเป็นอุปกรณ์การสอน เจ้าอาวาสเห็นว่านักเรียนขาดความสามารถในด้านปฏิบัติ

3. ผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมยังไม่เป็นที่น่าพอใจนัก และประกาศนียบัตร ยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอก

4. ครูสอนพระปริยัติธรรมยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์ และทางราชการ อย่างเพียงพอ

5. การร่วมมือระหว่างวัด และโรงเรียนในการจัดหาแหล่งความรู้ เช่น หนังสือเพื่อการศึกษาค้นคว้ามีน้อยมาก

สำนักงานงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2525 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์พบว่า ในการบริหารงานและการเนินงานการศึกษาพระปริยัติธรรม เท่าที่ผ่านมากคณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะการสอนเท่านั้น ส่วนการจัดการเรียนการสอนและ กิจกรรม การศึกษาเป็นหน้าที่ของสำนักเรียน นอกจากนั้นคณะสงฆ์เน้นการศึกษาในแนวตั้ง แต่ไม่เน้น การศึกษาในแนวราบ โดยไม่มุ่งความสนใจให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาได้ทั่วถึง ตลอดจนการจัดการศึกษาในท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่มีการรวมทุน รวมกำลังของแต่ละวัด จัดการศึกษา ขึ้นตามความสามารถและทุนทรัพย์

สโรช รัตนมาศ และคณะ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพการบริหารจัดการศึกษาของผู้จัดการ / ครูใหญ่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนก สามัญศึกษาของจังหวัดน่าน พบว่า

1. การบริหารด้านบุคลากรของผู้จัดการ / ครูใหญ่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ปรากฏว่า ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา มีผลการบริหารอยู่ในระดับ ปานกลางทั้ง 3 แผนก

2. การบริหารงานด้านการเงินของผู้จัดการ/ครูใหญ่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้ง แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา มีผลการบริหารอยู่ในระดับปานกลาง

3. การศึกษางานด้านบริหารและจัดการของผู้บริหารของผู้จัดการ / ครูใหญ่ในโรงเรียน พระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา มีผลการบริหารอยู่ในระดับมาก

4. เปรียบเทียบการบริหารงานด้านบุคลากรของผู้จัดการ / ครูใหญ่ ในโรงเรียน พระปริยัติธรรมทั้ง 3 แผนก พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และแผนก ที่แตกต่างกัน คือแผนกธรรมกับแผนกสามัญศึกษา และแผนกธรรมกับแผนกบาลี ส่วนแผนกบาลี กับแผนกสามัญศึกษาไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

5. เปรียบเทียบการบริหารงาน ด้านการเงินของผู้จัดการ / ครูใหญ่ ในโรงเรียน พระปริยัติธรรมทั้ง 3 แผนก พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

6. เปรียบเทียบการบริหารงาน ด้านวัสดุอุปกรณ์ของผู้จัดการ / ครูใหญ่ในโรงเรียน พระปริยัติธรรม ทั้ง 3 แผนก พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระดับ .05 และแผนก ที่แตกต่างกัน คือ แผนกธรรมกับแผนกสามัญศึกษา นอกนั้น ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติ

7. เปรียบเทียบการบริหารงานด้านวัสดุอุปกรณ์ของผู้จัดการ / ครูใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้ง 3 แผนก พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และแผนกที่แตกต่างกันคือ แผนกธรรมกับแผนกสามัญศึกษา นอกนั้นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

กนกพร จรินทร์รัตนกร (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการดังนี้

1. ตัดสินใจสั่งการ มีการรวบรวมข้อมูลด้านงานบุคคล ยึดหลักความมีเหตุผลของสถานการณ์ในการตัดสินใจ อาศัยขอบเขตทางกฎหมายและข้อบังคับด้านการศึกษา และแผนงานโครงการที่จัดทำไว้ล่วงหน้า มีคณะกรรมการช่วยในการตัดสินใจ เรื่องที่ตัดสินใจได้ดี คือ เรื่องที่ผู้บังคับบัญชาสั่งการมา

2. การวางแผน จัดทำแผนโดยมีการสำรวจข้อมูล กำหนดวัตถุประสงค์ด้วยการพิจารณาให้สอดคล้องกับนโยบายของโรงเรียน จัดตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบการวางแผน จัดทำแผนปฏิบัติ ประจำปีมากที่สุด การดำเนินการตามแผน มีการจัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน การประเมินผลให้ผู้ปฏิบัติรายงานผล

3. การจัดองค์การ ได้จัดทำโครงสร้างการบริหารงานที่แสดงสายการบังคับบัญชา โดยกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร มอบหมายงานตามความถนัดและความสามารถของบุคลากร กำหนดคณะกรรมการที่ปรึกษาไว้ประจำฝ่ายต่าง ๆ

4. การติดต่อสื่อสารให้การประชุม ภาษาที่ใช้คำนึงถึงระดับความรู้ของผู้รับสาร ใช้การติดต่อสื่อสารด้วยวาจาในงานเร่งด่วนด้วยการเขียน เมื่อมีผู้เกี่ยวข้องหลายคนผู้ร่วมงานสามารถขอพบผู้บริหารเป็นการส่วนตัว

5. การใช้อิทธิพลหรือการจูงใจ ใช้เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานภูมิใจในงานและเพื่อความสำเร็จของงาน กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของงานชัดเจน

6. การประสานงาน ได้จัดทำแผนภูมิที่แสดงสายการบังคับบัญชา ประชุมชี้แจงงานที่ปฏิบัติแก่ผู้เกี่ยวข้อง เชิญวิทยากรให้การอบรมแก่ผู้ทำหน้าที่ประสานงานมีการจัดทัศนศึกษา นอกสถานที่

7. การประเมินผล ได้กำหนดวัตถุประสงค์ด้วยการกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร วิเคราะห์ผลการประเมินเพื่อนำผลไปปรับปรุงการทำงาน เครื่องมือที่ใช้คือการสังเกตและ ผู้ปฏิบัติงาน มีส่วนร่วมในการประเมินผล

ประสาน บุญเรืองรอด (2543 : 251) ได้วิจัยเรื่องกระบวนการบริหารในโรงเรียนประถมศึกษาดีเด่น สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 7 ตาม

กระบวนการบริหารในโรงเรียนประถมศึกษาดีเด่นรวม 4 ด้าน ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การดำเนินงาน และการประเมินผล พบว่า 1) ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทในการจัดการส่งเสริมการวิจัยในสถานศึกษา โดยรวมทุกด้านและแต่ละรายข้ออยู่ในระดับปานกลาง 2) ครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อบทบาทในการส่งเสริมการวิจัยในสถานศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา โดยรวมทุกด้านและแต่ละรายข้ออยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นในรายข้อการสนับสนุนด้านงบประมาณ ในการทำวิจัยและการเชิญผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยที่มีการส่งเสริมอยู่ในระดับน้อย 3) ผู้บริหารโรงเรียนมีวุฒิทางการศึกษาต่างกันมีบทบาทในการส่งเสริมการวิจัยใน สถานศึกษาไม่แตกต่างกัน

พระมหาศรีตระกูล คำเสียง (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมตามทัศนะของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า 1) ครูมีทัศนะต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในภาพรวมโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยพบว่า ครูส่วนใหญ่มีทัศนะต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาที่ค่าเฉลี่ยโดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดไปหาน้อย พบว่า ด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านความเป็นผู้นำ ด้านความสามารถในการบริหาร และด้านความรู้ ตามลำดับ 2) ระดับการศึกษามีผลกับทัศนะของครูต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม 3) อายุ และประสบการณ์การสอน ไม่มีผลกับทัศนะของครูต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

พระราชวัชรดิลก (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตการปกครองสงฆ์ภาค 4 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูสอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับการปฏิบัติงานในกระบวนการบริหารบุคคล อยู่ในระดับปานกลาง มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลไม่แตกต่างกัน ผู้บริหารและครูสอนที่มีอายุพรรษาและวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการบริหารงานบุคคลไม่แตกต่างกัน ส่วนผู้บริหารและครูสอนที่มีประสบการณ์ อายุจริงและวุฒิการศึกษาสามัญศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ปัญหาการบริหารงานบุคคล ได้แก่ ระบบการคัดเลือกบุคคลขาดความชัดเจน บุคลากรขาดขวัญและกำลังใจและโรงเรียนมีงบประมาณน้อย ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีหน่วยงานเฉพาะดำเนินงาน บริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม

ไพศาล ทองเนื้อเปด (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการบริหารนิเทศการศึกษาตามแนวทางการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า 1) การปฏิบัติกรนิเทศการศึกษา ตามแนวการจัดการศึกษา ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้น คุณธรรม ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผล การศึกษา ด้านการจัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านความมุ่งหมายของหลักสูตรทุกระดับ ด้านการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และด้านการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนอยู่ในระดับมากทั้งในภาพรวมและรายด้าน 2) ผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนแกนนำปฏิบัติกรนิเทศการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มากกว่าผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนปกติเกือบทุกด้าน ยกเว้นด้านความมุ่งหมายของหลักสูตรทุกระดับที่ผู้บริหารสถานศึกษาทั้ง 2 กลุ่มปฏิบัติพอ ๆ กัน

โยธิน พรหมบุตร (2545 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า กิจกรรมที่ปฏิบัติมาก ได้แก่ โรงเรียนมีการปรับปรุงห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนการสอน ด้านการจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม โรงเรียนมีการนำนักเรียนไปทัศนศึกษาธรรมชาติในโรงเรียน และส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านประสานสัมพันธ์ โดยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียน

จตุรงค์ ภูอยู่เย็น (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนแตกต่างกันในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา โดยศึกษาตามแนวคิดของฮาลลิงเจอร์ และมอร์ฟี ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูง มีพฤติกรรมความเป็นผู้นำทางวิชาการมากกว่าผู้บริหารโรงเรียน ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนต่ำ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ . 0 1

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

มิฟซัด (Mifsud, 1996 : 1055 – A) ได้ทำการวิจัยเรื่องการปฏิรูปการบริหารการศึกษาศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบของมอลต้า และไอร์แลนด์เหนือในทัศนะของครูใหญ่พบว่า วิธีการในการพัฒนาการบริหารโรงเรียนของครูใหญ่ที่สอดคล้องกันทั้งสองประเทศ คือการสร้างแบบฝึกการวิจารณ์เปรียบเทียบ การสังเคราะห์องค์ประกอบของผลสะท้อนในภาวะผู้นำของผู้บริหารและ

ปฏิรูปการศึกษา ผู้วิจัย ได้เสนอแนะว่าการปฏิรูประบบบริหารนั้นเกินภาระที่ผู้บริหารจะรับคนเดียวได้ จึงต้องมีชุมชนเข้ามาร่วมช่วยเหลือ

รัชนิดา (Ratchanida. 1998 : Abstract) ได้ศึกษาการรับรู้ของผู้บริหารโรงเรียนและครูเกี่ยวกับบทบาทผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนในโรงเรียนเอกชนของกรุงเทพมหานคร โดยใช้กรอบแนวคิดของ ฮอลลิงเจอร์ ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ของผู้บริหารโรงเรียนและครูในอเมริกัน แต่สิ่งที่มีเหมือนกันคือ การนิเทศการสอน ส่วนภาระหน้าที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ปฏิบัติได้น้อยที่สุด คือ การรักษาภาพลักษณ์ที่ดีของโรงเรียน

ฮาโกนสัน (สมนึก อ่อนจิระ. 2544 : 81 ; อ้างอิงจาก Hakonson. 1998. **Combining the Superintendency.** p. 674) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้อำนวยการโรงเรียน และอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนมณฑลเนบราสก้า พบว่า บทบาทของผู้อำนวยการโรงเรียนและอาจารย์ใหญ่ มีความต้องการใช้เวลาการบริหารในด้านการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาบุคลากร เป็นผู้นำในการเรียนการสอน ความสัมพันธ์กับคณะกรรมการโรงเรียน การทำงานให้บรรลุเป้าหมาย การกำหนดนโยบาย และการนิเทศนักเรียนนักศึกษา เพื่อเป็นการลดต้นทุนของการจัดการศึกษาในมณฑลเนบราสก้า

ครัก และคณะ (Krug and others. 1990 : Unpaged) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเรียนและความเป็นผู้นำ ซึ่งได้ทำการศึกษาเพื่อต้องการทราบว่า ความเป็นผู้นำของผู้บริหารมีผลต่อการเรียนของนักเรียนอย่างไร และผู้บริหารมีประสิทธิภาพทำอะไรบ้าง ในการศึกษาได้ใช้วิธีการศึกษาโดยการวัดการมีประสิทธิภาพและพัฒนาการของความเป็นผู้นำของโรงเรียนและผู้บริหาร ผลการศึกษาพบว่า ความพยายามของครูใหญ่ในการกำหนดนโยบายของโรงเรียน การจัดการด้านหลักสูตร การนิเทศการสอน การประเมินผลการเรียนการสอนในโรงเรียนและการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอนในโรงเรียน มีผลกระทบต่อผลการเรียนของนักเรียน นอกจากนี้ยังพบว่า ผลจากบทบาทของผู้บริหารจะมีต่อบุคลิกลักษณะของครู โรงเรียน และชุมชน

บูลลิส (Bullis. 1980 : Abstract) ได้ศึกษาเรื่อง การรับรู้บทบาทการนิเทศของครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษา มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาบทบาทของการนิเทศการศึกษาของครูใหญ่ เรื่องหน้าที่ความรับผิดชอบและขอบข่ายของงานนิเทศ วิธีการนิเทศ โดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ในด้านความรับผิดชอบและขอบข่ายงานที่มีอันดับความสำคัญสูง ได้แก่ งานเกี่ยวกับหลักสูตร การสอน การแนะแนว งานบริหารและงานวิชาการ และงานนิเทศการศึกษาเกี่ยวกับการนิเทศ ภายในโรงเรียน ผู้รับผิดชอบมากคือ ครูใหญ่และผู้ช่วยครูใหญ่ ครูผู้สอนทำหน้าที่น้อย ส่วนเทคนิคการนิเทศที่ได้ผล ได้แก่ วิธีเยี่ยมชั้นเรียน การประชุมร่วมการคณะครู ส่วนวิธีที่ได้ผลน้อยได้แก่การใช้เอกสาร

เจียซาน (Jeizan. 1999 : Abstract) ได้วิจัยเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำด้านการศึกษาในโรงเรียนเอกชนในประเทศซาอุดีอาระเบีย ผลการวิจัยพบว่า ถ้าผู้นำเป็นผู้บริหารหรือเป็นผู้นำ จะสามารถสนับสนุน และส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงการศึกษาได้ ซึ่งมีบทบาทเกี่ยวกับการวางแผน การจัดการ การประสานงาน เป็นผู้กำหนดบทบาทของครูในโรงเรียนให้สามารถ ดำเนินการไปอย่างราบรื่น เป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลง มีบทบาทในการชักจูง และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของครูด้วยการฝึกและการอบรมให้มีความรู้

เฮค, ลาร์เซน และมาร์คูลิดส์ (Heck, Larsen, and Marcoulides. 1990 : 94-125) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความถูกต้องของรูปแบบเชิงเหตุผล โดยมีความมุ่งหมายที่จะทดสอบทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบเชิงเหตุผลที่ว่า ครูใหญ่ในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยม ศึกษาที่ใช้พฤติกรรมภาวะผู้นำทางวิชาการอย่างสม่ำเสมอ จะสามารถมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน หลังจากที่ได้มีการควบคุมตัวแปรด้านบริบทแล้วผลการวิจัยยืนยันว่าพฤติกรรมด้านความเป็นผู้นำทางวิชาการของครูใหญ่มีความสัมพันธ์โดยตรง กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจริง

แอกที (Agthe. 1979 : Abstract) ทำการวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้บทบาทและหน้าที่ของครูใหญ่ และครูในงานวิชาการ ผลการวิจัยพบว่า ครูใหญ่ยอมรับว่างานปรับปรุงการเรียนการสอนต้องทำเป็นคณะโดยให้ทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกัน ครูใหญ่ให้ความสำคัญกับการนิเทศน้อย ครูใหญ่และครูมีความเห็นว่าโครงการสอนของอำเภอมีอิทธิพลต่อการใช้หลักสูตรในโรงเรียน นวัตกรรม และเทคโนโลยีมีอิทธิพลต่อการใช้หลักสูตร

เวน (Wayne. 1980 : Abstract) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การรับรู้บทบาทการนิเทศภายในโรงเรียนของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทการนิเทศภายในโรงเรียนของผู้บริหารในเรื่องหน้าที่ความรับผิดชอบขอบข่ายงานนิเทศ และวิธีการนิเทศภายในโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ในด้านความรับผิดชอบและขอบข่ายงานที่มีผลอันดีมีความสำคัญสูง ได้แก่ งานเกี่ยวกับหลักสูตรและการสอน การแนะนำ งานบริหาร งานวิชาการ และงานนิเทศภายในโรงเรียน งานที่ผู้บริหารโรงเรียนให้เวลามากที่สุด คือ งานนิเทศภายในโรงเรียน งานเกี่ยวกับหลักสูตร การสอน และงานแนะนำ เทคนิคการนิเทศที่ได้ผล ได้แก่ การเยี่ยมชมชั้นเรียน การประชุมร่วมกับครู ส่วนวิธีที่ได้ผลน้อย คือ วิธีการใช้เอกสาร

แมกนุสัน (Magnuson. 1971 : 78-79) ได้ศึกษาวิจัยคุณลักษณะของผู้บริหาร พบว่า คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารโรงเรียนนั้น ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะทั้งในด้านส่วนตัว และในทางด้านวิชาชีพ ดังนี้ 1) คุณลักษณะส่วนตัว ได้แก่ มีความยุติธรรม มีความรู้ มีอารมณ์มั่นคง เปิดเผย เข้าใจง่าย มีความมั่นคงคือ คงแน่นอน

วา และ มีความเห็นใจผู้อื่น 2) คุณลักษณะด้านวิชาชีพ ได้แก่ มีความรู้ในการบริหารดี รู้จักที่จะมอบหมายงาน มีการวางแผน และจัดหน่วยงานได้ดี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี รู้จักใช้อำนาจอย่างเหมาะสม มีความสามารถตัดสินใจดี มีความสามารถในการติดต่อกับผู้อื่นได้ดี

มาเลอร์ (Marler. 1973 : 319-A) ได้ศึกษาทัศนคติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มีต่อบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนได้พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนควรมีบทบาทหน้าที่สำคัญ 6 ประการ คือ 1) เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร ประสานงานให้การนิเทศ และวางโครงการศึกษา 2) ต้องมีลักษณะความเป็นผู้นำทั้งด้านส่วนตัวและด้านวิชาชีพ 3) มีความเป็นกันเองกับนักเรียนและเข้าใจปัญหา นักเรียน 4) ฝึกรักนักเรียนให้มีระเบียบวินัย และใช้ระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดยามจำเป็น 5) การวางตัวเป็นกลางต่อการสร้างความสัมพันธ์กับชนทั่วไป 6) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคณะครู และช่วยเหลือครูในโรงเรียน

ดันแลป (Dunlap) (สมเดช พินิจสกุล. 2544 : 42) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการนิเทศ กับผลสัมฤทธิ์ของงานครูที่ด้อยประสิทธิภาพ ในรัฐวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยผู้ศึกษาได้ใช้ข้อมูลจากการบันทึกของผู้บริหารควบคู่ไปกับแบบสอบถาม พบว่า

1. การนิเทศของผู้บริหารมีผลอย่างยิ่งต่อบรรทัดฐานของครูที่ด้อยประสิทธิภาพ
2. ในกรณีที่ครูด้อยประสิทธิภาพมีปัญหาเรื่องวินัย และการจัดการเกือบทุกเรื่อง
3. ในกรณีที่ครูด้อยประสิทธิภาพปฏิบัติงานผิดพลาด ผู้บริหารจะไม่ใจกว้างพอ
4. ผู้บริหารที่ขาดประสบการณ์ด้านการนิเทศ จะไม่ประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาครูที่ด้อยประสิทธิภาพ ซึ่งมีผลกระทบไปถึงนักเรียน ผู้ร่วมงานและผู้ปกครองด้วย
5. ผู้บริหารมักแก้ปัญหาครูด้อยประสิทธิภาพโดยใช้วินัยและการให้ออก และให้การนิเทศ เพื่อให้ความรู้และทักษะกับครูที่ขาดประสบการณ์

รีด (Reed. 1987 : 1388) ได้ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ของลักษณะองค์การพฤติกรรมภาวะผู้นำของครูใหญ่และความพึงพอใจของครู โดยศึกษาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนใน รัฐนิวยอร์ก โดยใช้แบบสอบถามของ สโตกคิล (Stogdill) และแบบสอบถามความพึงพอใจของลิเคอร์ต (Likert) จากการศึกษาพบว่า ครูใหญ่มีพฤติกรรมผู้นำแบบประชาธิปไตย สภาพการทำงาน สะดวกสบาย ผู้นำรู้จักประนีประนอม มีการติดต่อสื่อสารแบบหลากหลายทิศทาง ครูจะมีความพึงพอใจสูง และนักเรียนจะมีผลสัมฤทธิ์สูงด้วย ส่วนโรงเรียนที่ครูไม่พอใจในการทำงานจะเป็นผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ ในการเรียน

จากงานวิจัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ผู้บริหารมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา ทั้งในด้าน การวางแผน การเตรียมความพร้อม การบริหารจัดการ และการติดตามประเมินผล ซึ่งมีปัญหา ในการบริหารจัดการศึกษาทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และบริหารจัดการ แตกต่างกันไป สรุปได้ว่า ในปัจจุบันการบริหารจัดการเรียนรู้จะเกิดประสิทธิภาพได้จะต้องมี คุณภาพตามเกณฑ์ และผู้บริหารต้องมีความรู้ ความสามารถ มีบุคลิกภาพที่ดี มีความรู้คู่คุณธรรม มีทักษะในการบริหารต่าง ๆ และการจัดการศึกษาจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความสามารถ ของผู้บริหารโรงเรียน ความรับผิดชอบของครู และความร่วมมือของชุมชน คือ การมุ่งเน้นการ ร่วมมือกัน ความพร้อมเพียงกัน การทำงานเป็นทีม พร้อมทั้งคำนึงถึงความต้องการ ความพึงพอใจ ของบุคลากรทุกฝ่าย ได้แก่ ผู้ปกครอง ชุมชน และนักเรียน จึงจะทำให้การบริหารของโรงเรียน มีประสิทธิภาพ

จากการตรวจสอบแนวคิดทฤษฎีเชิงระบบของนักการศึกษาและนักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้ จากการศึกษาค้นคว้า ปัจจัยที่น่าจะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอดงตาล จังหวัดนครสวรรค์ มีดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย 1) ผู้บริหาร 2) ครู 3) หลักสูตร 4) อาคารสถานที่ 5) งบประมาณ และ 6) สื่อการเรียนการสอน
2. กระบวนการ (Process) ประกอบด้วย 1) การบริหารจัดการ 2) การนิเทศการศึกษา 3) กระบวนการเรียนการสอน และ 4) การมีส่วนร่วมของชุมชน
3. ผลผลิต คือ ความสำเร็จในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย 1) ผลการสอบได้ของ นักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และ 2) เกียรติประวัติที่วัดและโรงเรียนได้รับ